Аналітичний звіт за результатами Громадського моніторингу окремих аспектів роботи митниці

Збір даних для моніторингу проведено в січні - квітні 2021 року

м. Київ, 2021

ПРЯМУЄМО РАЗОМ
ПРОЕКТ ФІНАНСУЄТЬСЯ ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ
МІЖНАРОДНИЙ ФОНД ВІДРОДЖЕННЯ
ATLAS NETWORK
ІНСТИТУТ ЕКОНОМІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПОЛІТИЧНИХ КОНСУЛЬТАЦІЙ

Проєкт «Підтримка Громадської Ініціативи «За чесну та прозору митницю» реалізується Інститутом економічних досліджень та політичних консультацій за фінансової підтримки Європейського Союзу, Міжнародного Фонду «Відродження» та AtlasNetwork.

Зміст публікації є виключно відповідальністю ГО «Інститут економічних досліджень та політичних консультацій» і не обов'язково відображає позицію Європейського Союзу, МФ «Відродження» чи ATLAS Network.

Автори звіту:

Андрій БУТІН, старший науковий співробітник ГО «Інститут економічних досліджень та політичних консультацій»

Ірина ФЕДЕЦЬ, старша наукова співробітниця ГО «Інститут економічних досліджень та політичних консультацій»

Співавтори:

Максим БАХНОВСЬКИЙ, Олександр СОЛОГУБ – ГО «СФЕРО» (м. Вінниця)

Наталія ДЕМЧЕНКО, Ірина ДЕМЧЕНКО – Асоціація митних брокерів (м. Київ)

Дмитро ГАПОНЕНКО – ГО «Асоціація Регіональних ЗМІ» (м. Чернігів)

Віталій КИРИЧУК – ГО «Агенція міжнародної співпраці» (м. Луцьк)

Загальна редакція звіту:

Оксана КУЗЯКІВ, виконавча директорка ГО «Інститут економічних досліджень та політичних консультацій», керівниця проєкту «За чесну та прозору митницю»

ГО «ІНСТИТУТ ЕКОНОМІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПОЛІТИЧНИХ КОНСУЛЬТАЦІЙ»

01054 Київ, Україна, вул. Рейтарська 8/5-А,

тел.: +38 (044) 278-63-42; +38 (044) 278-63-60; факс: +38(044) 278-63-36

institute@ier.kyiv.ua

www.ier.com.ua

tfdialogue.ier.com.ua

Зміст

Зміст 3
Список термінів та скорочень 5
Вступ 6
1. Методологія проведення Громадського моніторингу 8
1.1. Мета та метод Громадського моніторингу 8
1.2. Громадський моніторинг та Моніторинг сприяння торгівлі ІЕД 8
1.3. Інструментарій Громадського моніторингу 9
1.4. Співпраця між ІЕД та організаціями-партнерами задля підвищення їхньої організаційної спроможності 10
1.5. Вибірка дослідження для Громадського моніторингу 10
1.6. Узагальнення результатів Громадського моніторингу 11
1.7. Період проведення моніторингу 11
2. Оцінка ділового середовища та митних процедур 12
2.1 Оцінка змін ділового середовища 12
2.2 Оцінка митних процедур 13
2.3 Оцінка проблемності проходження митного контролю 13
2.4 Оцінка проблемності проходження фітосанітарного контролю 14
2.5 Оцінка проблемності проходження ветеринарно-санітарного контролю 14
2.6 Оцінка проблемності проходження контролю харчової безпеки 14
3. Оцінка нововведень на митниці 15
3.1 Впровадження NCTS 15
3.1.1 Рівень поінформованості / використання системи 15
3.1.2 Переваги та недоліки системи 16
3.1.3 Якої інформації про систему NCTS бракує 18
3.2 Впровадження інституту Авторизованих економічних операторів (АЕО), ... 18
3.2.1 Рівень поінформованості та використання АЕО 19
3.2.2 Переваги та недоліки АЕО 19
3.2.3 Чи розуміють респонденти, як працює АЕО 21
3.2.4 Якої інформації про АЕО бракує 21
3.3 Рівень поінформованості та використання цифрових продуктів митниці 22
3.3.1 Огляд цифрових продуктів 22
3.3.2 Поінформованість про цифрові продукти 23
3.3.3 Користування цифровими продуктами 24
3.3.4 Оцінки технічних характеристик та функціональності цифрових продуктів 24
3.3.5 Що потрібно покращити в цифрових продуктах 25

3.3.6 Рекомендації для вдосконалення цифрових продуктів 27
4. Оцінка прикордонної інфраструктури та сервісу митниці 28
4.1 Результати аналізу стану інфраструктури та сервісів досліджуваних митниць 28
4.1.1 Стан інфраструктури митних постів 28
4.1.2 Якість доріг 29
4.1.3 Технічне оснащення митних постів та пунктів пропуску 29
4.1.4 Робота платіжних терміналів 30
4.1.5 Санітарні умови на митних постах 30
4.1.6 Якість обслуговування на митних постах: 30
4.1.7 Якість мобільного та інтернет-зв'язку : 30
4.2 Висновки 31
5. Вплив правоохоронних органів на роботу митниці 32
6. Корупція на митниці 34
6.1. Оцінка рівня корупції на митниці 34
6.2. Корупція – це проблема для бізнесу чи спосіб вирішення проблем 35
6.3. Неформальні зв'язки з органами влади – чи це корупція 36
6.4. Рекомендації для подолання корупції на митниці 36
7. Реформи на митниці 38
7.1. Чи в правильному напрямку рухаються реформи 38
7.2. Головні проблеми та позитивні зміни, на думку різних груп респондентів 39
7.3. Результати реформи митниці: оцінки та очікування 40
7.4. Заходи, що покращать роботу митниці: очікування респондентів 42
8. Рекомендації 44
8.1. Щодо нововведень на митниці (NCTS та AEO) 44
8.2. Щодо нових цифрових продуктів Держмитслужби 44
8.3. Щодо розвитку інфраструктури пунктів пропуску 44
8.4. Щодо впливу правоохоронних органів на роботу митниці 45
8.5. Щодо подолання корупції на митниці 45

Список термінів та скорочень

АЕО – Авторизований економічний оператор

ДБР – Державне бюро розслідувань

Держмитслужба – Державна митна служба України

ГО – громадська організація

ЄС – Європейський Союз

ЗЕД – зовнішньоекономічна діяльність

МАПП – міжнародний автомобільний пункт пропуску

МВС – Міністерство внутрішніх справ України

НАБУ – Національне антикорупційне бюро України

ПП – пункт пропуску

СБУ – Служба безпеки України

ТПП – Торгово-промислова палата України

УКТ ЗЕД – Українська класифікація товарів зовнішньоекономічної діяльності

NCTS – Нова комп'ютеризована транзитна система (англ. New Computerised Transit System) або режим спільного транзиту

Вступ

У цьому аналітичному звіті представлено результати Громадського моніторингу роботи митниці. Громадський моніторинг проведено протягом січня - березня 2021 року ІЕД та організаціями-партнерами в рамках реалізації другої хвилі конкурсу грантів проєкту ІЕД «Підтримка Громадської ініціативи «За чесну та прозору митницю», що фінансується Європейським Союзом, МФ «Відродження» та Atlas Network.

Впровадження митної реформи є важливим кроком до побудови прозорих та ефективних державних інституцій в Україні, зменшення рівня корупції та створення сприятливого ділового середовища. У травні 2020 року урядом України було затверджено оновлений План реформування та розвитку митниці[1]. Серед основних заходів цього плану виділяються такі як перехід на новітні технології та «цифровізація», спрощення митних процедур та їх гармонізація з європейським законодавством, навчання та мотивація персоналу митниці, поліпшення матеріально-технічної бази митих органів та інше.

У будь яких змінах чи реформах, що відбуваються, важливим є не лише наявність плану заходів, а й вчасне та повноцінне його впровадження. Для відстеження та оцінки таких змін застосовуються різні методи, зокрема й отримання зворотного зв'язку від зацікавлених сторін (стейкхолдерів). Для того, щоб оцінити, яким чином відбуваються зміни, як рухається реформа, важливими є реальні історії, оцінки та коментарі від бізнесу, експертів, професійних та ділових об'єднань, професійних спільнот, а найкращими аналітиками тут є незалежні аналітичні центри та громадські організації, зацікавлені в розвитку ділового середовища в Україні.

У 2018 році ІЕД розробив методологію проведення незалежного громадського моніторингу діяльності митниці для громадських організацій — Громадський моніторинг роботи митниці. Метою Громадського моніторингу є оцінка окремих аспектів роботи митниці та підготовка рекомендацій, спрямованих на поліпшення роботи митних органів. До уваги беруться точки зору всіх зацікавлених сторін митної реформи: бізнесу, ділових та професійних об'єднань, митних брокерів, експертів.

У 2021 році ІЕД та 4 партнерські громадські організації, що були обрані на відкритому конкурсі, зібрали данні та провели моніторинг роботи семи регіональних митниць Держмитслужби — Волинської, Поліської, Одеської, Київської, Галицької, Вінницької та Північної.

У ході Громадського моніторингу 2021 року було проаналізовано оцінки, очікування, думки та ставлення бізнесу, експертів, представників ділових та професійних об'єднань щодо нововведень на митниці (зокрема, режим спільного транзиту NCTS та авторизований економічний оператор), нових цифрових продуктів митниці (портал «Єдине вікно міжнародної торгівлі», особистий кабінет користувача на цьому порталі та аналітичний модуль Business Intelligence), стану прикордонної інфраструктури та сервісу на митниці, рівня корупції, а також підготовлено рекомендації щодо конкретних кроків із покращення умов здійснення міжнародної торгівлі.

Особливістю цього Громадського моніторингу є унікальна співпраця між ІЕД та залученими до нього регіональними організаціями-партнерами: ГО «Агенція міжнародної співпраці» (м. Луцьк), ГО «СФЕРО» (м. Вінниця), ГО «Асоціація Регіональних ЗМІ» (м. Чернігів) та Асоціація митних брокерів (м. Київ). ІЕД підготував та надав організаціям-партнерам інструментарій для моніторингу, координував його проведення, а також залучив ці організації до підготовки звіту. Це підвищило навички та експертизу залучених організацій та покращило їхню здатність аналізувати й оцінювати митну реформу, проводити адвокаційні кампанії для впровадження реформ на митниці та брати участь у діалозі щодо цих реформ із представниками митних органів та галузевими експертами.

[1] https://www.kmu.gov.ua/news/kabmin-zatverdiv-plan-zahodiv-z-pidvishchennya-efektivnosti-roboti-mitnici

Громадський моніторинг окремих аспектів роботи митниці, який провів ІЕД спільно з регіональними партнерами, є інструментом оцінки реальних змін у митній політиці держави, що враховує як загальнодержавний, так і регіональний аспекти.

Звіт складається з восьми розділів. У першому розділі мова йде про методологію проведення моніторингу, організацію спільної роботи між ІЕД та партнерськими ГО й інструменти, які застосовувалися при зборі та аналізі інформації. Другий розділ присвячено аналізу думок зацікавлених сторін щодо якості ділового середовища та окремих процедур контролю при здійсненні зовнішньо- економічної діяльності (митний контроль, фітосанітарний контроль, ветеринарно-санітарний контроль та контроль харчової безпеки). У третьому розділі представлено оцінки нововведень на митниці, зокрема проаналізовано сильні та слабкі сторони запровадження режиму спільного транзиту NCTS та інституту Авторизованого економічного оператора (АЕО). У цьому ж розділі зацікавленими сторонами наводяться оцінки нових цифрових продуктів митниці (порталу «Єдине вікно міжнародної торгівлі», особистого кабінету користувача на цьому порталі та аналітичного модуля Business Intelligence на веб-сайті Держмитслужби). Оцінки прикордонної інфраструктури та сервісу на митниці, з точки зору бізнесу, викладено в четвертому розділі звіту. П’ятий розділ присвячено аналізу впливу правоохоронних органів на роботу митниці, з точку зору бізнесу, митних брокерів, представників громадянського суспільства та влади. У шостому розділі йдеться про корупцію та її прояви на митниці. Автори звіту аналізують роздуми респондентів щодо того, чим є корупція для бізнесу — проблемою чи шляхом вирішення проблем - та дають рекомендації, як можна змінити ситуацію на краще. У сьомому розділі проаналізовано очікування респондентів стосовно результатів реформи митниці. Восьмий розділ містить рекомендації щодо вирішення тих проблемних питань, які були виявлені в ході проведеного аналізу. Зокрема, мова йде про рекомендації до впровадження NCTS та АЕО, нових цифрових продуктів, розвитку пунктів пропуску, а також зменшення впливу правоохоронних органів на роботу митниці та подолання корупції на митниці.

Автори сподіваються, що звіт стане в нагоді при оцінці заходів із реформування митниці, які відбуваються зараз, допоможе краще організувати комунікацію реформи митниці для зацікавлених сторін, що — у кінцевому результаті — сприятиме більш якіснім та швидким позитивним змінам на митниці.

1. Методологія проведення Громадського моніторингу

1.1. Мета та метод Громадського моніторингу

Метою Громадського моніторингу є оцінка окремих аспектів роботи митниці та підготовка рекомендацій, спрямованих на поліпшення роботи митних органів. В основі моніторингу лежить детальний аналіз впровадження нових процедур та ІТ-продуктів на митниці, а також перешкод та факторів, що стримують позитивний ефект від цих нововведень, з точки зору усіх зацікавлених сторін митної реформи: бізнесу, ділових та професійних об'єднань, митних брокерів, експертів.

Для збору інформації при проведенні Громадського моніторингу роботи митниці використовувався метод глибинних напівструктурованих інтерв'ю з представниками зацікавлених сторін: експортерами, імпортерами, митними брокерами, представниками митних та контролюючих органів, а також з експертами у сфері зовнішньої торгівлі. Інтерв'ю проводились регіональними організаціями-партнерами. Для всіх інтерв'ю було визначено основну тематику запитань, що дозволило, з одного боку, порівняти відповіді, а з іншого – узагальнити отриману інформацію. На основі проведених інтерв'ю кожна організація підготувала звіт з аналізом результатів та рекомендаціями щодо покращення ефективності реалізації реформи митниці.

Особливістю проведення Громадського моніторингу є те, що його виконують регіональні організації-партнери. Місцеві організації добре розуміють умови ведення бізнесу в області, мають досвід роботи на місцях та ближче знайомі з представниками всіх зацікавлених сторін, вони можуть вдало підібрати респондентів та встановити з ними контакт, що важливо для плідної співбесіди, у якій респонденти діляться власними поглядами. До того ж, те, що адвокасі-кампанія проводиться регіональними організаціями, підвищує довіру до її результатів та надає більшої ваги рекомендаціям в очах місцевої громади та регіональних органів влади, адже вони відображають думку громадянського суспільства відповідної області.

1.2. Громадський моніторинг та Моніторинг сприяння торгівлі ІЕД

Громадський моніторинг окремих аспектів роботи митниці доповнює щорічний Моніторинг спрощення процедур торгівлі ІЕД. Разом ці два інструменти дозволяють відстежувати, як впроваджується реформа на митниці в Україні.

У чому полягає різниця між Громадським моніторингом та Моніторингом спрощення процедур торгівлі?

Нагадаємо, що в Моніторингу спрощення процедур торгівлі ІЕД застосовується кількісний метод збору даних — репрезентативне масове соціологічне опитування (вибірка становить 1000+ українських експортерів та імпортерів). Результати такого дослідження дають відповідь на питання: «скільки» та «коли».

Натомість Громадський моніторинг проводиться методом глибинних інтерв'ю і відноситься до «якісних» методів збору даних. Застосування такого методу дозволяє зробити більший акцент на «якісній» оцінці ситуації, пошуку відповіді на питання: «чому», «яким чином». Також, на відміну від кількісного соціологічного опитування, у ході збору даних методом глибинних інтерв'ю отримуються детальні пояснення, чому та що необхідно зробити з метою покращення ситуації.

Важливо зауважити, що під час Громадського моніторингу досліджується точка зору всіх зацікавлених сторін, а не лише представників підприємств. Це сприяє ґрунтовному та об'єктивному вивченню тих чи інших аспектів функціонування процедур або нововведень на митниці. Очевидно, що зміни можуть сприйматися різними зацікавленими сторонами цього процесу по-різному. Крім того, імплементація реформ не завжди відбувається так, як це було заплановано. Саме такі відмінності може показати Громадський моніторинг.

1.3. Інструментарій Громадського моніторингу

Для проведення Громадського моніторингу ІЕД розробив інструментарій – ґайд глибинних інтерв'ю та анкету. Завдяки цьому в усіх регіонах, де було здійснено Громадський моніторинг, було отримано уніфіковану інформацію, яка включала як визначення проблем на митницях, так і збір рекомендацій з їх вирішення.

Метод напівструктурованих глибинних інтерв'ю, за допомогою якого був здійснений моніторинг, відноситься до «якісних» методів дослідження, що, на відміну від «кількісних», дозволяють глибше та детальніше вивчити погляди респондентів, мотивацію та причини формулювання того чи іншого судження. Глибинні інтерв'ю передбачають, що респондентів можна попросити пояснити або деталізувати їхні відповіді чи навести приклади. Ґайд (опитувальник) для глибинних інтерв'ю містить основні запитання, які потрібно обов'язково поставити кожному респонденту. Але інтерв'юер може на власний розсуд ставити власні запитання додатково до обов'язкових.

ІЕД надав організаціям-партнерам ґайди для проведення глибинних інтерв'ю, розроблених для представників основних чотирьох зацікавлених сторін:

- підприємств-учасників ЗЕД;
- митних брокерів;
- представників контролюючих органів;
- представників митних органів та ТПП.

Ґайди для всіх груп респондентів містили подібні (аналогічні) запитання, що стосувалися оцінки ситуації на митниці, нововведень на митниці та рекомендацій. Зокрема, до ґайдів були включені запитання щодо таких тем:

- оцінка нововведень на митниці: нова комп'ютеризована транзитна система (NCTS) та інститут Авторизованих економічних операторів (AEO);
- оцінка нових цифрових продуктів митниці: портал «Єдине вікно міжнародної торгівлі» та особистий кабінет користувача на цьому порталі, а також аналітичний модуль Business Intelligence на веб-сайті Держмитслужби;
- оцінка прикордонної інфраструктури та сервісу на митниці;
- корупція на митниці та пропозиції щодо подолання цього явища;
- рекомендацій щодо поліпшення окремих аспектів реформ у митній сфері.

ІЕД також розробив короткі опитувальники (анкети), які містили закриті запитання щодо проходження різних видів контролю, поінформованості про NCTS, AEO, цифрових продуктів, що стосуються ЗЕД, та планів щодо користування ними, щодо проявів корупції, а також щодо напрямку реформ на митниці й очікуваних результатів цих реформ. Відповідаючи на запитання анкети, респонденти повідомляли про поінформованість та користування не лише такими цифровими продуктами як портал «Єдине вікно міжнародної торгівлі», особистий кабінет користувача на цьому порталі та аналітичний модуль Business Intelligence, а й про програми QD Professional та MD-декларування, а також про онлайн-мапу інфраструктури об'єктів Митної служби.

Аналіз відповідей респондентів дає можливість побачити загальні тенденції та порівняти відповіді представників різних зацікавлених сторін. Вони не представляють думку експортерів та імпортерів та інших груп респондентів на рівні всієї країни, але дозволяють побачити співвідношення оцінок конкретно серед респондентів, охоплених Громадським моніторингом.

Основною метою дослідження є отримання детальної інформації, оцінок та пояснень за підсумками глибинних інтерв'ю.

Громадський моніторинг доповнює щорічне опитування «Спрощення процедур торгівлі: оцінки та очікування бізнесу», яке проводиться ІЕД шляхом особистого структурованого інтерв'ю представників понад 1000 підприємств-учасників ЗЕД з усієї України[2]. Цей моніторинг надає детальну інформацію на місцевому рівні, а завдяки якісному методу опитування – глибинним напівструктурованим інтерв'ю – збагачує кількісні дані розширеними поясненнями та аргументами респондентів.

1.4. Співпраця між ІЕД та організаціями-партнерами задля підвищення їхньої організаційної спроможності

ІЕД тісно працював з організаціями-партнерами при проведенні цього моніторингу, забезпечуючи інструментарій дослідження, надаючи зворотний зв'язок щодо підготовлених ними звітів за результатами моніторингу та залучаючи організації-партнери до спільного аналітичного дослідження.

Використовуючи інструментарій, наданий ІЕД, кожна організація-партнер провела оцінку роботи принаймні однієї регіональної митниці та зібрала інформацію за визначеними запитаннями, використовуючи метод глибинних інтерв'ю. Робота з дослідницьким інструментарієм, наданим ІЕД, покращила експертизу залучених організацій у проведенні моніторингу роботи митниці на регіональному рівні, оскільки цей інструментарій був розроблений за науковими стандартами проведення якісних досліджень.

За результатами проведеного моніторингу, організації-партнери підготували звіти, що містять аналіз отриманих кількісних даних та якісної інформації, та сформулювали рекомендації, що стосуються покращення реалізації реформ у митній сфері, боротьби з корупцією, удосконалення прикордонної інфраструктури на митниці, цифрових продуктів та нововведень на митниці. Результати моніторингу та рекомендації були обговорені на публічних заходах, проведених організаціями-партнерами із залученням представників зацікавлених сторін: бізнесу, експертів та органів влади.

Експерти ІЕД надали коментарі до звітів організацій-партнерів, що покращило якість цих документів. Також ІЕД залучив організації-партнери до підготовки цього спільного звіту за підсумками проведеного Громадського моніторингу в усіх охоплених регіонах. Кожна організація підготувала принаймні один розділ до цього звіту, використовуючи первинні джерела (власне дослідження та спільну базу даних відповідей на запитання анкети, надану ІЕД) та вторинні джерела (звіти інших організацій).

Завдяки такій співпраці на кожному етапі проведення моніторингу ІЕД підвищив організаційну спроможність організацій-партнерів, удосконаливши їхні навички проведення досліджень кількісними та якісними методами, аналізу даних, якісної інформації та вторинних джерел, а також написання аналітичних звітів.

1.5. Вибірка дослідження для Громадського моніторингу

Було проведено глибинні інтерв'ю із 117 респондентами. Вони представляють Вінницьку, Волинську, Київську, Львівську, Одеську, Рівненську, Чернігівську області та м. Київ.

Серед усіх респондентів найбільшу частку (62,4%) представляють підприємства-учасники ЗЕД. Серед них є ті, що здійснюють як експорт, так й імпорт, а також підприємства, які лише експортують або лише імпортують. 17,9% опитаних склали митні брокери, 11,1% – представники контролюючих органів і 8,5% – представники митних органів або ТПП.

[2] Опитування «Спрощення процедур торгівлі: оцінки та очікування бізнесу» було проведено ІЕД у 2015 – 2018 (I-IV хвилі) та 2020 (V хвиля) роках. VI хвиля опитування буде проведена у 2021 році. Аналітичний звіт за результатами опитування 2020 року доступний на веб-сайті ІЕД: http://www.ier.com.ua/ua/publications/reports?pid=6509

71,6% респондентів – чоловіки, 28,4% – жінки. Вік респондентів складає від 19 до 58 років; середній вік – майже 42 роки.

1.6. Узагальнення результатів Громадського моніторингу

Результати Громадського моніторингу роботи митниці, проведені організаціями-партнерами у 2021 році, були проаналізовані та узагальнені ІЕД. На основі цих даних ІЕД у співпраці з організаціями-партнерами підготував цей звіт, де узагальнено результати регіональних моніторингів, підготовлено висновки та сформульовано рекомендації з порушених питань.

1.7. Період проведення моніторингу

Громадський моніторинг було проведено в період із січня по квітень 2021 року. Планувалось, що збір даних буде завершено в березні 2021 року, однак період активної роботи зі збору даних частково збігся із запровадженням карантинних обмежень «червоної» зони внаслідок пандемії коронавірусної інфекції COVID-19 у більшості областей України. Терміни збору даних було продовжено до кінця квітня 2021 року.

2. Оцінка ділового середовища та митних процедур

2.1 Оцінка змін ділового середовища

Представники зацікавлених сторін, із якими були проведені інтерв'ю в рамках Громадського моніторингу, дали свою оцінку тому, як, на їхню думку, змінилися регуляторні умови для ведення бізнесу протягом двох останніх років. Оцінка змін умов для ведення бізнесу використовується в опитуваннях підприємств: відповіді на це запитання показують настрої та можливу поведінку представників підприємницького середовища, що, у свою чергу, відображається на економічних процесах у державі.

У рамках Громадського моніторингу оцінку змін регуляторних умов для ведення бізнесу дали всі респонденти: як представники підприємств-учасників ЗЕД, так і митні брокери, експерти та представники митних та контролюючих органів. Порівнюючи 2021 рік із 2019 роком, 41,4% респондентів заявили, що, на їхню думку, ці умови покращилися, дещо менше — 34,3% опитаних - сказали, що ці умови, на їхню думку, погіршилися. Решта 24,2% респондентів не помітили змін у регуляторних умовах для ведення бізнесу.

Для вираження балансу між позитивними та негативними оцінками змін ділового середовища за допомогою єдиного показника ІЕД використовує *індекс змін ділового середовища*, значення якого знаходяться на шкалі від -1 до +1. Ми зараховуємо відповіді як +1, коли респонденти відповідають, що ділове середовище покращилось, 0 – якщо воно не змінилося і -1 – якщо воно погіршилося. Розрахувавши таким чином середнє значення за відповідями усіх респондентів, ми отримуємо індекс оцінки змін ділового середовища. Якщо значення індексу від'ємне, це означає, що негативні оцінки переважають над позитивними, а якщо додатне – це означає, що позитивні оцінки переважають над негативними.

За шкалою від -1 до +1 індекс оцінки змін ділового середовища всіма респондентами становить +0,07, що відображає деяке переважання позитивних оцінок над негативними серед усіх представників зацікавлених сторін, з якими були проведені інтерв'ю.

Однак, варто зазначити, що оцінки змін ділового середовища помітно відрізняються в залежності від груп зацікавлених сторін, охоплених цим моніторингом. Найкращі оцінки надали представники митних органів та ТПП, а також представники контролюючих органів та експерти. Для них значення цього індексу складає, відповідно, 0,33 та 0,3[3]. Підприємства-учасники ЗЕД характеризуються значно нижчими оцінками – для них індекс оцінки змін ділового середовища лише дещо більший від нуля – 0,05. А серед митних брокерів цей індекс має від'ємне значення: -0,06. Це означає, що в групі митних брокерів частка тих, хто вважає, що умови для ведення бізнесу погіршились, переважає частку тих, хто дотримується точки зору про покращення умов ведення діяльності.

Рис. 1. Оцінка змін умов для ведення бізнесу у 2021 р. порівняно з 2019 р. представниками різних зацікавлених сторін, %

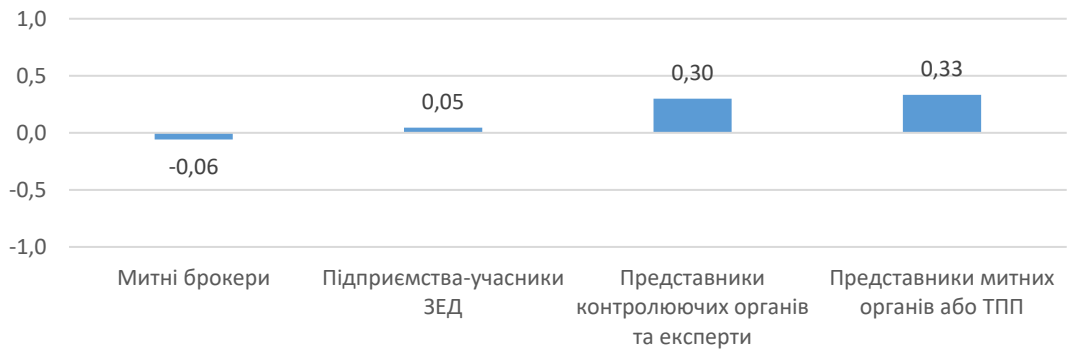

[3] Звертаємо увагу, що кількість респондентів, які представляють контролюючі органи та митні органи або ТПП, не достатня для статистичних порівнянь. Тому значення індексу для них наводяться лише для ілюстрації та відображають лише відповіді конкретних респондентів, що належать до цих двох груп.

У 2018 році ІЕД розраховував такий же індекс за результатами Громадського моніторингу роботи митниці. Через недостатню кількість представників інших зацікавлених осіб у вибірці цей індекс був розрахований лише для 96-ти підприємств-учасників ЗЕД. Крім того, географія розташування підприємств, охоплених Громадським моніторингом у 2018 році, була іншою (Волинська, Вінницька, Луганська і Чернігівська області). Враховуючи ці відмінності, ми не порівнювали відповідні дані.

2.2 Оцінка митних процедур

У рамках проведеного опитування респондентам було запропоновано оцінити рівень проблемності проходження різних видів контролю: митного, фітосанітарного, ветеринарно-санітарного та контролю на харчову безпеку. Оцінювання відбувалося за шкалою від 0 до 5, де «0» – не було проблем, 1 – «були незначні проблеми», «5» – були значні проблеми. Крім того, були запропоновані варіанти відповідей «не проходили процедуру» та «важко сказати».

Рис. 2. Розподіл оцінок проблемності різних видів контролю, % респондентів

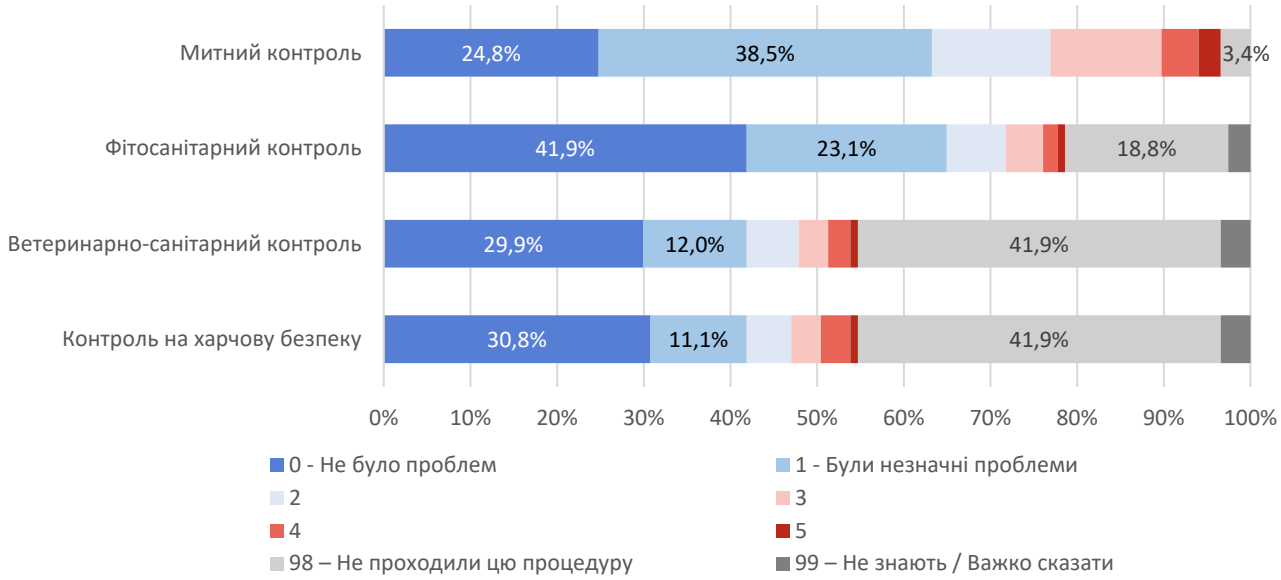

Загалом результати опитування свідчать про те, що рівень проблемності всіх видів контролю є відносно низьким: середній бал проблемності оцінених видів контролю склав від 0,8 (фітосанітарний контроль) до 1,4 (митний контроль). Якщо порівняти оцінку проходження всіх видів контролю, то близько третини опитаних заявили про відсутність проблем з їх проходженням. Найменша частка таких при проходженні митного контролю, але проблеми при митному контролі переважно незначні. Проходження митного та фітосанітарного контролю більш проблемне для підприємств-учасників ЗЕД, що здійснюють імпорт, ніж для тих, що експортують.

2.3 Оцінка проблемності проходження митного контролю

Митний контроль є основним видом контролю, з яким стикалися респонденти. Його оцінили більше 96% із них. При цьому майже 25% з усіх респондентів вказали, що не стикалися з жодними проблемами при цьому виді контролю. Це найнижча частка респондентів порівняно з іншими видами контролю. Ще 38,5% респондентів стикались із незначними проблемами (оцінка – 1 бал), що мало впливали на перебіг митних процедур. Водночас із високим рівнем проблем (оцінки – 4 та 5 балів) стикалися майже 7% опитаних.

Такий результат свідчить, що рівень проблемності митного контролю в цілому є невисоким. Разом із тим, цей вид контролю більш проблематичний для респондентів порівняно з іншими: середня оцінка його проблемності респондентами склала 1,4 бала, що більше ніж для інших трьох видів контролю. Крім цього,

митний контроль більш проблемний для охоплених моніторингом підприємств-учасників ЗЕД, які імпортують продукцію, ніж для тих, що займаються лише експортом або експортом та імпортом.

2.4 Оцінка проблемності проходження фітосанітарного контролю

Фітосанітарний контроль менш поширений та менш проблемний вид контролю порівняно з митним. Його змогли оцінити 78,6% опитаних. Зокрема, 41,9% респондентів не повідомили про жодні проблеми з цим видом контролю, а 23,1% вказали на незначні проблеми (1 бал). Менше 3% опитаних вказали на значні проблеми при фітосанітарному контролі (4 та 5 балів).

Середня оцінка респондентами проблемності цього виду контролю склала 0,8 бала. Порівнюючи оцінки представників підприємств, що здійснюють різні види ЗЕД, можна побачити, що фітосанітарний контроль більш проблемний для підприємств, які імпортують.

2.5 Оцінка проблемності проходження ветеринарно-санітарного контролю

Ветеринарно-санітарний контроль ще менш поширений. Оцінки цьому контролю надали лише 54,7% респондентів, решта його не проходили або не змогли оцінити. 29,9% усіх опитаних не повідомили про жодні проблеми при цьому виді контролю, тоді як 12% зазначили незначні проблеми (1 бал). 4 або 5 балів у цьому питанні поставили 3,4% респондентів. Середня оцінка проблемності ветеринарно-санітарного контролю усіма респондентами склала 0,9 бала.

2.6 Оцінка проблемності проходження контролю харчової безпеки

Контроль харчової безпеки (державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров’я та благополуччя тварин) також порівняно менш поширений та менш проблемний ніж перші два описані види контролю. Його оцінили 54,7% респондентів.

Більше 30% опитаних не повідомили про жодні проблеми, пов’язані з цим видом контролю, а 11,1% – про незначні проблеми (1 бал). На значні проблеми (4 та 5 балів) вказали 4,3% усіх опитаних. У результаті, середній бал, на який респонденти оцінили проблемність контролю на харчову безпеку, склав 0,9.

3. Оцінка нововведень на митниці

3.1 Впровадження NCTS

NCTS – Нова комп'ютеризована система транзиту або режим спільного транзиту. Відповідно до Конвенції про процедуру спільного транзиту NCTS є основою для переміщення товарів між 35-ма країнами: державами-членами ЄС, країнами Європейської асоціації вільної торгівлі (ЄАВТ/EFTA), Туреччиною, Північною Македонією та Сербією. В основі Конвенції лежить технологія – Нова комп'ютеризована система транзиту, яка доступна лише для членів Конвенції. Україна перебуває на стадії національного режиму застосування цієї технології, яка є необхідною передумовою повноцінного приєднання до неї.[4]

Приєднання України до NCTS передбачено Угодою про асоціацію між Україною та ЄС. Після приєднання до Конвенції митниці ЄС і України матимуть у системі один транзитний документ. Це дозволить бізнесу зменшити часові витрати, пов'язані із зовнішньоекономічною діяльністю. А митні органи, у свою чергу, зможуть контролювати товари на кожному етапі перевезення, що означає більшу прозорість із відстеження вантажів у різних юрисдикціях. Це, прогнозовано, покращить боротьбу з шахрайством із супровідними документами та збільшить митні надходження до бюджету.

З огляду на вказане, важливою є оцінка очікувань та поінформованості щодо впровадження режиму спільного транзиту серед основних зацікавлених сторін, зокрема підприємств-суб'єктів ЗЕД. Результати оцінки допоможуть митниці з впровадженням цього нововведення та дозволять у разі необхідності змінити акценти інформаційної кампанії в цій сфері та зрозуміти «слабкі місця» процесу впровадження системи.

3.1.1 Рівень поінформованості / використання системи

Більшість респондентів (59,8%) обізнані з існуванням NCTS (Рис. 3). Зокрема, про неї знають майже всі (90%) опитані представники митних органів, тоді як серед митних брокерів та представників підприємств-учасників ЗЕД ці частки нижчі (66,7% та 50,7% відповідно).

Рис. 3 Рівень обізнаності щодо NCTS, % респондентів

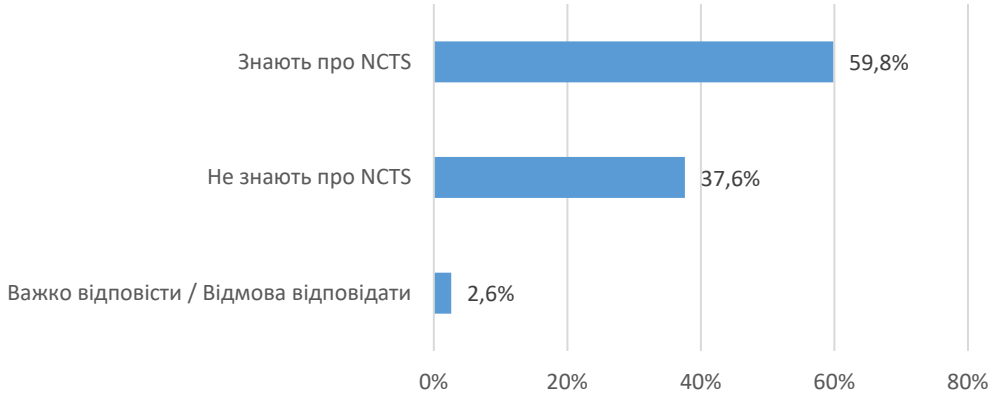

Деякі респонденти з числа брокерів і суб'єктів ЗЕД відверто визнали, що не готові обговорювати NCTS, адже лише чули про її існування або взагалі нічого не знають про неї.

Лише деякі опитані експерти змогли надати визначення суті NCTS, яка, на їхню думку, полягає у: переміщенні товарів за допомогою створення спеціальних повідомлень між митними органами» та повному електронному контролі за транзитними вантажами, оформленні супровідних документів в електронному вигляді.

[4] Сайт Держмитслужби України https://customs.gov.ua/rezhim-spilnogo-tranzitu-ncts

Рис. 4. Плани щодо використання NCTS, % представників підприємств (серед тих, хто знає, що таке NCTS)

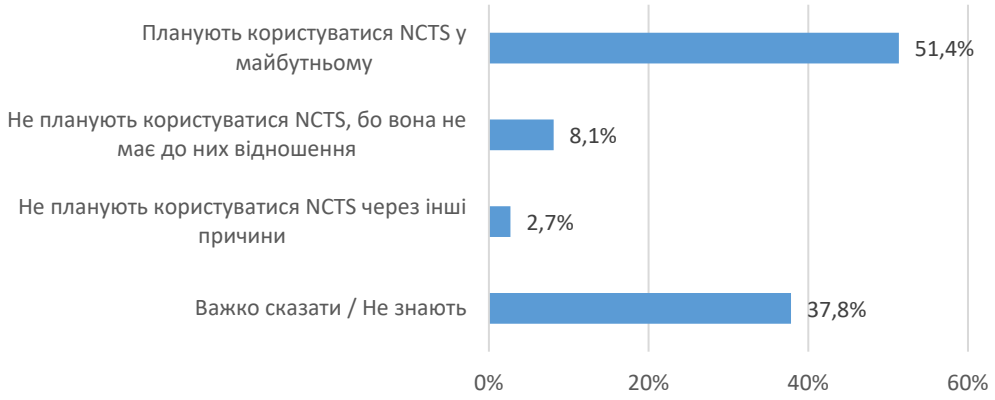

При цьому експерти нагадали, що використання NCTS є сучасною європейською та світовою практикою. Тому її впровадження та активне застосування відповідатиме євроінтеграційному курсу України. Водночас, за відповідями обізнаних із NCTS респондентів, ця система працює наразі в Україні в тестовому режимі, і до кінця не зрозуміло, який саме вигляд вона матиме після імплементації. Тому не дивно, що варіант відповіді: «важко відповісти» - щодо планів із використання NCTS досить поширений (Рис. 4). При цьому більше половини респондентів, яким відомо, що таке NCTS, повідомили, що планують нею користуватися.

Більшість опитаних брокерів і суб'єктів ЗЕД охарактеризували власний рівень обізнаності з NCTS як надто загальний, не розуміючи до кінця, як система буде працювати. Це свідчить про неготовність представників бізнесу використовувати цю систему сьогодні й необхідність більш активного інформування про неї.

3.1.2 Переваги та недоліки системи

Переважно поверхові уявлення про NCTS більшості респондентів позначились і на їхніх досить схематичних відповідях стосовно переваг і недоліків нової системи.

Експерти та інші опитані, які оцінили свої знання щодо нового сервісу як добрі, без складнощів вказали на його переваги, порівняно з існуючою системою митного оформлення.

Таблиця 1. Деталізація переваг NCTS, за відповідями респондентів

Основні переваги	Обґрунтування
Прискорення проходження митного контролю	• інформація до системи поступає заздалегідь • визначене коло учасників, заздалегідь заплановані дата, час, строк проведення тих чи інших операцій • повна автоматизація, за винятком системи контролю ризиків, яка є в будь-якій країні
Зменшення корупційних ризиків	• корупція наближається до нуля • реальні документи, які слідують із вантажем • знижується роль митників у прийнятті рішень
Зменшення частоти правопорушень	• усі введені неточності та помилки буде видно • суб'єкт ЗЕД завчасно буде знати, що митницю обдурити не вийде

Окрім підтримки переваг, які були включені до дослідницького гайду, респондентами додатково було зазначено низку аргументів на користь застосування NCTS, які є маркерами оптимізації митних оформлень для всіх учасників процесу, зацікавлених працювати з дотриманням норм законодавства.

Опитані зазначили такі переваги:

- можливість перетинати кордон у спрощеному режимі;
- чітко визначені механізми, процедури, коло учасників;
- відповідність системи міжнародним системам контролю доставки вантажів;
- здійснення віддаленого контролю, мінімізація втручання в роботу перевізників, митних брокерів і т. ін.;
- можливість експериментувати, отримувати досвід і вирішувати проблеми, які виявляються;
- більший контроль товарних партій, які переміщують; прозорість транзиту;
- гарантування всіх вантажів, які будуть переміщуватися через митний кордон; митниця гарантує всі ланки переміщення товару;
- відшкодування платежів за недоставлені товари;
- система знизить кількість повторюваних дій і прискорить обробку даних завдяки єдиній електронній транзитній декларації;
- зменшиться вартість митних процедур;
- система сприятиме уникненню простоїв транспортних засобів, завдяки спрощеній процедурі проходження вантажів через кордон;
- ускладнення роботи «контрабандистів» та «сірих схем»;
- вирішення проблеми черг на кордонах;
- зменшення витрат підприємців, пов'язаних із проходженням митного контролю.

Важливим аргументом для пришвидшення застосування NCTS на національному рівні є відповіді опитаних стосовно її недоліків. Більшість опитаних зазначила відсутність суттєвих «слабких» місць у цій системі. Деякі уточнили, що NCTS є незручною для суб'єктів ЗЕД та інших осіб «нечистих на руку, які планують завозити товари із застосуванням різноманітних непрозорих схем».

Деякі опитані суб'єкти ЗЕД зазначили ймовірність ускладнення процесуальних дій з боку митних органів України, зокрема паралельне застосування попередніх декларацій у перехідний період.

До інших перешкод впровадження нової системи деякі респонденти віднесли такі: адаптація до нової системи потребуватиме певного часу (навчання особового складу та спеціалістів на підприємствах); опір змінам, адже не всі митники зможуть швидко навчитися користуватися системою, що може зумовити певні помилки в роботі.

На відміну від експертів, представники регіональних митниць досить стримано оцінюють потенціал і наслідки застосування NCTS. На думку деяких опитаних, особливих змін або помітних переваг, пов'язаних із використанням режиму спільного транзиту, очікувати не варто. Найбільш оптимістичною відповіддю, з числа отриманих від митників, є визнання можливого зменшення правопорушень і корупційних ризиків, включаючи зауваження про те, що порушення все рівно будуть.

Водночас, більшість опитаних брокерів і суб'єктів ЗЕД, обговорюючи переваги й недоліки NCTS, вказали на брак інформації про цю систему. Їхні судження щодо NCTS ґрунтуються в більшій мірі не на знаннях, а

на уявленнях та сподіваннях, що впровадження цієї системи справді покращить умови бізнес-діяльності суб'єктів ЗЕД, митних брокерів, скоротить час та зусилля на переміщення товарів та транзитні операції.

Головні побоювання стосувалися особливостей імплементації NCTS, зокрема респондентів турбує, аби цей процес запровадження NCTS був зрозумілим, прозорим, а також таким, що не призведе до необхідності подвійної роботи (одночасного оформлення за старою та новою системами).

3.1.3 Якої інформації про систему NCTS бракує

Думки респондентів стосовно обсягу та якості доступної інформації про NCTS можна розділити на дві групи. Перша група респондентів, до якої увійшли здебільшого експерти, співробітники митниць, деякі суб'єкти ЗЕД та митні брокери, досить оптимістично вважає, що необхідної інформації достатньо. Друга група (переважно суб'єкти ЗЕД і митні брокери) навпаки, визнає брак інформації з цього питання. Опитані наголошували на зацікавленості в максимально детальних роз'ясненнях щодо порядку роботи суб'єктів ЗЕД і митних брокерів у NCTS. При цьому деякі з опитаних визнавали, що не доклали дотепер зусиль щодо пошуку такої інформації.

Також деякі опитані митні брокери вказали на невизначеність способів гарантування вантажів при застосуванні системи та переліку вантажів, що підпадатимуть під гарантію.

Переважна більшість опитаних суб'єктів ЗЕД і митних брокерів вважає інформацію про впровадження NCTS цікавою та необхідною. Вони наголошують на важливості проведення навчальних заходів — семінарів, круглих столів — із залученням представників митниці, для більш повного розуміння планів щодо функціонування системи на території України. За підсумками цих заходів, на думку респондентів, має бути можливість сформулювати та винести на подальший розгляд пропозиції від представників бізнесу до влади, які мають враховуватися при повноцінному впровадженні системи спільного транзиту.

Підсумовуючи аналіз думок респондентів щодо впровадження NCTS, варто зазначити невисоку обізнаність представників бізнесу щодо сучасного цифрового сервісу та чималий попит щодо більш детальних роз'яснень переваг і можливостей, які дає NCTS своїм користувачам, а також практичних питань із її застосування.

Чітка та зрозуміла імплементація NCTS і збільшення митних оформлень саме через цей сервіс сприятиме розвитку чесного бізнесу, зменшенню корупційних ризиків і правопорушень, пов'язаних із оформленням переміщення товарів, транзитних операцій.

3.2 Впровадження інституту Авторизованих економічних операторів (АЕО),

АЕО це особливий статус, який засвідчує високий ступінь довіри митниці до суб'єкта господарювання та надає йому можливість користуватися перевагами та спеціальними спрощеннями при митному оформленні.[5] Станом на 01.06.2021 року в Україні виданий один сертифікат АЕО.

Впровадження АЕО передбачено Угодою про асоціацію між Україною та ЄС та Угодою про спрощення процедур торгівлі Світової організації торгівлі.

З одного боку, впровадження інституту АЕО дозволяє зменшити часові витрати та спростити митні процедури для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності , які отримали відповідний статус, а з іншого боку, його впровадження дозволить митним органам зосередити свою увагу на більш ризикованих торговельних операціях.

З огляду на важливість впровадження інституту АЕО, необхідно розуміти очікування та поінформованість щодо впровадження цього інституту серед основних зацікавлених сторін, зокрема підприємств-суб'єктів ЗЕД. Аналіз відповідей зацікавлених сторін, що представлено нижче, дасть можливість органам влади

[5] Сайт Держмитслужби України https://customs.gov.ua/deiaki-pitannia-funktsionuvannia-avtorizovanikh-ekonomichnikh-operatoriv

скорегувати відповідну інформаційну кампанію або зрозуміти «слабкі місця» впровадження цього нововведення.

3.2.1 Рівень поінформованості та використання АЕО

Більшості респондентів відомо про впровадження інституту АЕО в Україні. Про цей інститут знають опитані експерти, митники, переважна більшість митних брокерів і суб'єктів ЗЕД. Кілька брокерів і суб'єктів ЗЕД зазначили, що це питання не вивчали, тому обговорювати та коментувати критерії отримання статусу, а також його переваги та недоліки не готові (Рис. 5).

Рис. 5. Рівень обізнаності про АЕО, % респондентів

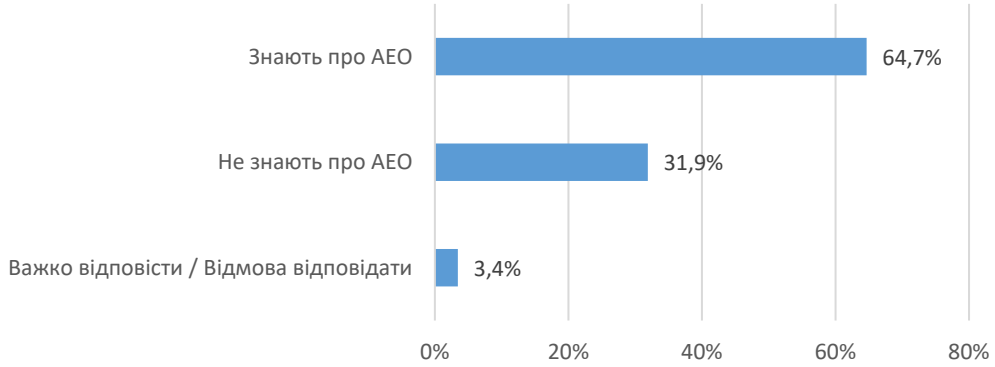

Більшість респондентів розуміють критерії отримання статусу АЕО. Високу обізнаність і готовність обговорювати критерії отримання статусу продемонстрували експерти, деякі суб'єкти ЗЕД, які вже вивчали питання отримання цього статусу для своєї компанії, а також частина митних брокерів.

Респонденти зазначають, що критерії отримання статусу АЕО є непростими, а вимоги серйозними. Тому вкрай обмежена кількість підприємств будуть відповідати визначеним критеріям та в підсумку отримають статус АЕО. За даними опитування, більшість представників підприємств-учасників ЗЕД підтвердили зацікавленість в отримані їхніми підприємствами цього статусу (43,2%). Проте лише 5,4% уже розпочали цей процес, а 13,5% – розуміють, що не відповідають існуючим вимогам (Рис. 6).

Рис. 6. Зацікавленість в отриманні статусу АЕО, % представників підприємств (серед тих, хто знає, що таке АЕО)

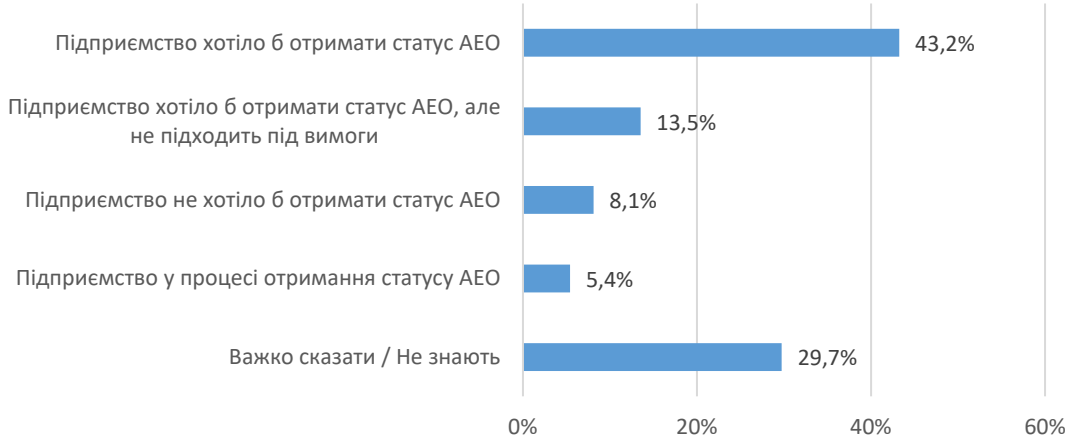

Підприємства, які вивчали питання отримання статусу АЕО, розуміють, що для успішного результату репутація компанії на ринку має бути зразковою, а всі процедури митного оформлення товарів вона має виконувати відповідно до чинного законодавства за відсутності будь-яких штрафних санкцій.

3.2.2 Переваги та недоліки АЕО

Через недостатню обізнаність щодо впровадження інституту АЕО свою думку стосовно переваг і недоліків статусу АЕО висловила лише частина респондентів. Це, здебільшого, експерти, суб'єкти ЗЕД і митні

брокери, які вивчали питання отримання статусу. Представники митниці зазначили, що переваги статусу АЕО залежать від типу сертифікатів: АЕО-С або АЕО-Б.

Загалом основними перевагами, за словами опитаних, є спрощення митного оформлення вантажів, економія часу та фінансових ресурсів суб'єктів ЗЕД, які матимуть статус АЕО.

Таблиця 2. Деталізація переваг АЕО, за відповідями респондентів

Основні переваги	Обґрунтування
Спрощення митних процедур	• зменшення витрат на послуги митних терміналів • спрощення декларування й процедура випуску за місцем знаходження, першочергове оформлення на пунктах пропуску • зменшення кількості застосування митних формальностей до суб’єкта. • полегшення процедури оформлення сертифікатів, відправлення товарів преференційного походження можливим буде за інвойсами;
Робота зі складами без присутності інспектора	• прискорення митного оформлення без втручання митниці, співробітників митниці.
Можливість використання спеціальної смуги руху в пунктах пропуску	• пропуск вантажу поза чергою та без огляду • окремий в’їзд без черг у пункт пропуску, швидке оформлення
Спрощене використання загальної фінансової гарантії	• гарантія, швидкість, ім’я на ринку та додаткові можливості
Економія часу	• пріоритетне митне оформлення • проходження кордону без черг • скорочення документообігу • зменшення терміну доставки
Можливість самостійного накладання пломб спеціального типу	• накласти самому забезпечення, самому контролювати сплату зборів та податків

Щодо недоліків статусу АЕО більшість респондентів, які вивчали питання отримання такого статусу для своїх компаній (суб'єкти ЗЕД, митні брокери, експерти), акцентували увагу на складності й повільності отримання статусу, а саме:

- більше можливостей для держави за таких високих вимог;
- затягування процедури;
- обмежений доступ до статусу, складна анкета;
- обмежена кількість місць компаній, які зможуть звернутися щодо отримання статусу (компанія має бути виробником та експортером одночасно).

Деякі респонденти звернули увагу, що оцінка компаній, які направлять документи на отримання статусу, скоріше за все, буде проведена «суб'єктивно». Але це не проблема конкретно впровадження інституту АЕО, а питання ведення бізнесу «по-українськи»: «пройти повну перевірку для отримання статусу і потім отримати проблеми з іншим контролюючим органом».

3.2.3 Чи розуміють респонденти, як працює АЕО

Опитані виділили такі спірні питання, з якими можуть стикнутися суб'єкти, які отримали статус АЕО:

- ризик маніпуляцій на ринку (імовірність зловживання перевагами статусу АЕО з боку окремих компаній);
- незрозумілість процедури забезпечення конфіденційності комерційної інформації компаній;
- постійний доступ контролюючих органів до фінансової документації підприємств (прискіплива увага до діяльності компанії).

Деякі респонденти також зазначили, що статус АЕО в Україні не відповідатиме подібному статусу в країнах ЄС. Тому вони поділилися песимістичними очікуваннями щодо функціонування цього інституту в нашій країні:

- статус АЕО не відповідає тим перевагам, які є стандартними в Європі;
- митні органи стають трішки безправними щодо до цих суб'єктів;
- підприємство буде піддаватися різним перевіркам; прозорість перевірок під великим питанням.

3.2.4 Якої інформації про АЕО бракує

Більшість опитаних митників і суб'єктів ЗЕД вважають, що інформації про впровадження інституту АЕО в Україні достатньо. Проте деякі опитані митні брокери та експерти звертають увагу на брак інформації з цього питання.

Основна інформація, яка цікавить опитаних:

- щодо спрощеної процедури декларування;
- роз'яснення більш конкретних критеріїв для митних брокерів;
- недостатнє висвітлення цього процесу для регіональних митних органів;
- особливості переваг статусу АЕО для перевізників;
- питання визначення митної вартості для компаній, які отримали статус АЕО;
- розмір грошової застави та контроль діяльності АЕО.

Рис. 7. Чи зрозуміла процедура отримання статусу АЕО, % респондентів серед митних брокерів та представників підприємств

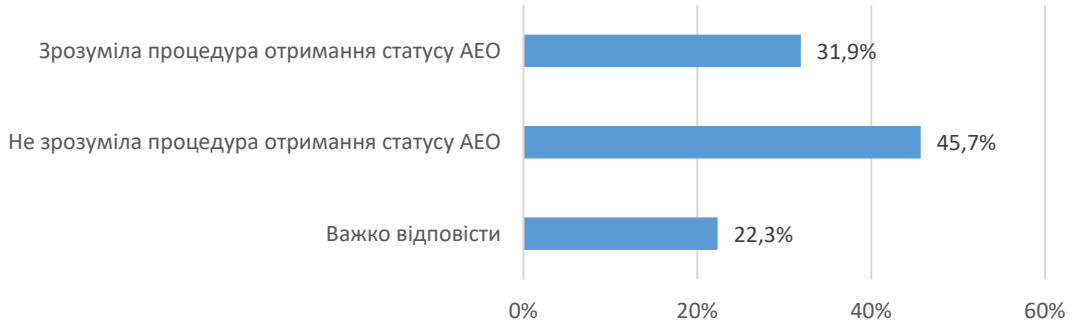

Щодо самої процедури отримання статусу АЕО, то результати опитування суперечливі. 31,9% опитаних вказали, що процедура отримання статусу АЕО зрозуміла, водночас 45,7% зазначають, що процедура отримання статусу АЕО є незрозумілою для них (Рис. 7).

В основному, суб'єкти ЗЕД і митні брокери, які планують отримувати статус для своїх компаній та наразі детально вивчають це питання, зазначають, що інформації про процедуру отримання, особливості типів АЕО (*АЕО-С або АЕО-Б)* та власне його переваг для їхнього бізнесу достатньо. Проте доцільним було б запровадження органами державної влади практичних консультацій щодо процедури отримання статусу АЕО. Підприємці хотіли б бачити більш чітке роз'яснення критеріїв отримання статусу - чому певному підприємству і на яких підставах дали згоду чи відмовили - для чіткого розуміння власних можливостей.

Виходячи з отриманих відповідей, впровадження інституту АЕО в Україні є прогресивним нововведенням, важливим елементом заохочення бізнесу до добровільної та доброчесної сплати податків.

Суб'єкти ЗЕД, які вивчають можливість отримання статусу АЕО, чітко усвідомлюють численні переваги, що надає цей статус, а також наявність високих вимог до претендентів. Досить серйозними є побоювання щодо впливу суб'єктивних чинників на процес прийняття рішень щодо надання статусу, а також щодо складності та повільності його отримання. Водночас є потреба в більш активному та детальному висвітленні митними органами порядку отримання статусу АЕО, включаючи роз'яснення щодо процедурних питань, зокрема й для підприємців на регіональному рівні.

3.3 Рівень поінформованості та використання цифрових продуктів митниці

3.3.1 Огляд цифрових продуктів

Перехід на новітні технології та «цифровізація» є одним із ключових напрямків реформування митниці. Протягом останніх років з'явилися цифрові інструменти (веб-сайти, програми), які дозволяють підприємствам, митним брокерам та іншим учасниками ЗЕД в Україні отримувати актуальну інформацію щодо класифікації товарів, митних тарифів та митної статистики, а також здійснювати зовнішньоекономічні операції, використовуючи відповідні цифрові платформи.

Розроблено цифрові продукти, які дають можливість бізнесу, що здійснює ЗЕД, та митним брокерам обмінюватися електронними документами з Держмитслужбою, відстежувати здійснення митних операцій, отримувати узагальнену та статистичну інформацію щодо товарів, обсягів зовнішньої торгівлі, митних тарифів, а також дізнаватися про розташування та графік роботи митних органів тощо.

Зворотний зв'язок від безпосередніх користувачів цих продуктів є важливим для їх подальшого вдосконалення.

До цифрових продуктів, які аналізувалися, включили:

- Єдиний державний інформаційний веб-портал «Єдине вікно для міжнародної торгівлі» (https://cabinet.customs.gov.ua), який включає в себе Особистий кабінет

(https://cabinet.customs.gov.ua/login), через який експортери та імпортери можуть заповнювати митні декларації, подавати заяви, у тому числі заяви на реєстрацію об'єктів прав інтелектуальної власності, переглядати статус поданих заяв та інших документів, завантажувати відповіді від митниці, у тому числі рішення про визначення митної вартості, та отримувати інші електронні послуги тощо.

- Інтерактивний модуль аналітики експортних-імпортних операцій Business Intelligence (https://bi.customs.gov.ua), який у візуальній формі представляє статистичну інформацію за ключовими показниками зовнішньої торгівлі України: щодо структури експорту та імпорту, розподілу товарообігу за країнами тощо.
- Онлайн-мапа інфраструктури об'єктів Митної служби (https://map.customs.gov.ua/), на якій можна побачити розташування місць митного оформлення в кожному регіоні України та дізнатися про їхній графік роботи, сервіси, наявне обладнання, митні склади, чергу та інші аспекти їхньої роботи.
- Для порівняння отриманої інформації до опитування було включено такі платформи, як QD Professional (https://qdpro.com.ua/) та MD Declaration (https://www.mdoffice.com.ua/ua/aMDOUpdateOffice.Declaration), які дозволяють заповнювати митні декларації, формувати звіти та інші митні документи, а також містять інформацію про класифікацію товарів, митні тарифи, дозвільні документи та правила перевезення товарів.

У рамках здійснення цього Громадського моніторингу представники підприємств-учасників ЗЕД, митні брокери та інші респонденти розповіли про досвід користування зазначеними продуктами і надали пропозиції та зауваження щодо покращення функціоналу продуктів, розроблених фахівцями Держмитслужби.

3.3.2 Поінформованість про цифрові продукти

Більшість респондентів знає про всі наведені цифрові продукти. Винятком є аналітичний модуль Business Intelligence, який є найменш відомим, — про нього знає менше ніж 38% опитаних.

Варто зазначити, що про портал «Єдине вікно для міжнародної торгівлі» знає дещо більше респондентів (81,1%) ніж про особистий кабінет на цьому порталі (74,5%).

Рис. 8. Частки опитаних, які знають про цифрові продукти, %

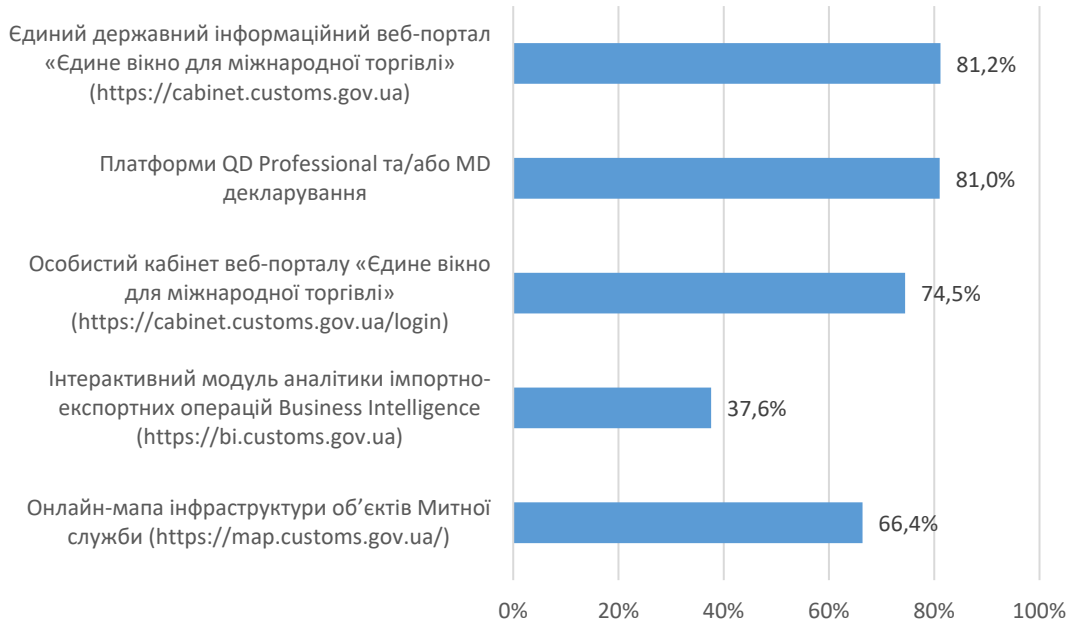

Також варто зазначити, що представники підприємств-учасників ЗЕД гірше поінформовані про всі перелічені продукти порівняно з митними брокерами та представниками контролюючих і митних органів та ТПП. Зокрема, частка опитаних представників бізнесу, які знають про портал «Єдине вікно для міжнародної торгівлі», становить 72,6%, у той час як для інших категорій опитаних вона складає 90% і більше. Водночас, про особистий кабінет на цьому порталі знають 68,5% представників підприємств-учасників ЗЕД порівняно з 95,2% митних брокерів[6].

3.3.3 Користування цифровими продуктами

Респондентам, які знають про вказані цифрові продукти, було поставлено запитання щодо того, чи користуються вони цими продуктами. Найвищий рівень користування продуктом був зафіксований для програмного забезпечення QD Professional та/або MD Декларування: 82,4% тих, хто знає про ці продукти, користуються ними. 69,5% опитаних користувалися Єдиним державним інформаційним веб-порталом «Єдине вікно для міжнародної торгівлі», 52,9% мають особистий кабінет на цьому веб-порталі. 50,6% опитаних повідомили, що користувалися онлайн-мапою інфраструктури.

Рис. 9. Частки опитаних, які користуються цими цифровими продуктами (серед тих, хто про них знає), %

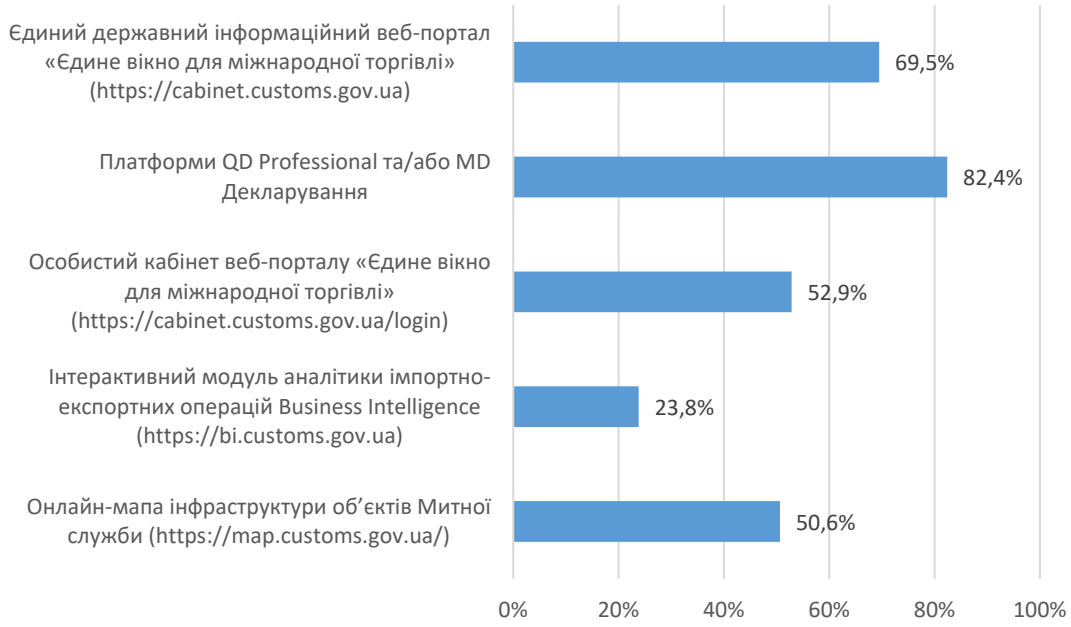

Рідше за інших респонденти використовують аналітичний модуль Business Intelligence: тільки 23,8% із тих, хто знає про цей модуль. Імовірно, що низький рівень поінформованості про цей модуль та рівень користування ним можна пояснити тим, що він містить лише статистичну інформацію, потреба в якій серед учасників ЗЕД та інших опитаних менша порівняно з інформацією щодо митного оформлення та електронних сервісів для здійснення митного оформлення, які вони використовують регулярно.

3.3.4 Оцінки технічних характеристик та функціональності цифрових продуктів

Веб-портал «Єдине вікно для міжнародної торгівлі». Респонденти зазначали зручність функціоналу цього порталу. За їхніми словами, робота порталу забезпечується на належному рівні і не викликає зауважень.

[6] Представників митних органів та ТПП, а також представників контролюючих органів не запитували про поінформованість щодо особистого кабінету користувача на веб-порталі «Єдине вікно для міжнародної торгівлі» та про користування цим кабінетом.

Особистий кабінет веб-порталу «Єдине вікно для міжнародної торгівлі». Функціональність особистого кабінету на порталі «Єдине вікно для міжнародної торгівлі» була оцінена досить високо, як і навігація за цим кабінетом, наявність необхідної інформації та легкість пошуку інформації.

Респонденти зазначили такий важливий для сучасних користувачів аспект функціональності як якісну адаптованість кабінету для різних пристроїв. Це дає можливість працювати з будь-якого пристрою, наприклад, з мобільного телефону, у будь-який час.

Оцінки стабільності роботи порталу розділилися: деякі респонденти зазначали, що особистий кабінет функціонує нормально та без технічних збоїв, а інші скаржилися на «підвисання» сайту та проблеми із входом в особистий кабінет. Так, окремі респонденти повідомляли, що вони не могли зайти в цей кабінет за допомогою своїх електронних ключів, виданих ЦСК «Україна», а також що в їхньому особистому кабінеті відображається не вся інформація про підприємство та не всі митні декларації та загальні декларації прибуття. Також повідомлялося й про поганий мережевий зв'язок із митницею та значну кількість випадків «зависання бази» (Єдиної автоматизованої інформаційної системи Державної митної служби України).

Аналітичний модуль Business Intelligence. Дехто з опитаних повідомив, що наявної функціональності модуля Business Intelligence для них достатньо, але при цьому звучали й скарги на складність та незрозумілість його функціоналу. На думку деяких респондентів, цей продукт потребує доопрацювання.

3.3.5 Що потрібно покращити в цифрових продуктах

Веб-портал «Єдине вікно для міжнародної торгівлі». Респондентами було запропоновано такі покращення:

- структурувати інформацію за галузями;
- додати інформаційну стрічку стосовно нововведень у законодавстві;
- додати статистику за обсягами товарів, оскільки, за словами опитаних, статистика на порталі подається лише в грошовому еквіваленті;
- додати аналітичні інструменти для визначення квот, порівняння цін тощо;
- максимально об’єднати й уніфікувати сервіси. Зокрема, від представників митних органів надходили рекомендації відображати на порталі рішення всіх органів, які видають дозвільну документацію;
- доповнити портал інформаційними довідками або вказівками для користувачів та додати інформаційну сторінку щодо структури, контактних даних та режиму роботи митних органів.

Деякі респонденти зазначили, що потрібно пришвидшити завантаження сторінок порталу, враховуючи велику кількість користувачів. Також було висловлено пропозицію окремо винести інформацію про те, як контрагенти можуть знайти ринки збуту чи нових партнерів.

Особистий кабінет веб-порталу «Єдине вікно для міжнародної торгівлі». Серед висловлених пропозицій:

- додати можливість створити митну декларацію та налагодити обмін інформацією з іншим програмним забезпеченням контролюючих органів;
- не вистачає відкритої інформації щодо декларування вантажів за кодом УКТ ЗЕД із зазначенням експорту за окремими країнами.

Митним брокерам не вистачає можливості отримувати інформацію про межі можливого визначення цін за кодами товару. За їхніми словами, їхні клієнти часто планують замовити певний товар і намагаються наперед прорахувати його ймовірну митну вартість. На думку брокерів, можливість хоча б орієнтовно

передбачити вартість товарів дозволила б зменшити ризики та збільшити кількість суб'єктів ЗЕД. Митні брокери також говорили про те, що їм бракує можливості отримати доступ до Єдиного казначейського рахунку їхніх клієнтів, щоб стежити за рухом коштів, та можливості перевірити наявність коштів на рахунку клієнтів, яких у них немає в картці акредитації.

Серед інших рекомендацій:

- пропозиція додати функцію збереження інформації в довідники (що, за словами опитаних, виключило б необхідність щоразу вносити інформацію в графи декларації);
- додати інформацію щодо того, на якому етапі знаходиться процес отримання дозвільних документів на тому чи іншому пункті видачі;
- передбачити більше форм із можливістю друку,
- додати функцію формування витягу після акредитації у форматі MS Excel та надати можливість зробити вибірку за конкретним суб`єктом;
- пришвидшити завантаження сторінок порталу;
- додати процедури з транзиту товарів.

Також окремі опитані вказали, що функціонал продукту «Єдине вікно для міжнародної торгівлі» не приведено у відповідність до постанови Кабінету Міністрів України № 971 від 21 жовтня 2020 році[7]. За словами опитаних, інтерфейс єдиного вікна для контролюючих органів, у т. ч. для Держпродспоживслужби, не відповідає вимогам цього документа.

Були висловлені рекомендації розробити альтернативну версію особистого кабінету, за функціоналом максимально наближеним до програмного забезпечення на зразок «MD Declaration», а також розробити окреме, виключно довідкове, «інформаційне вікно» на цьому порталі.

У ході опитування було виявлено, що респонденти часто не розділяють портал «Єдине вікно для міжнародної торгівлі» від власне особистого кабінету на цьому порталі. Це ускладнило моніторинг користування цими продуктами та оцінкою їхньої функціональності, оскільки респонденти не завжди могли надати окремі оцінки для цих двох продуктів.

Аналітичний модуль Business Intelligence. В аналітичному модулі Business Intelligence респонденти пропонують додати:

- публічно доступну статистику митної вартості товарів;
- статистику затримок і статистику, що стосується правоохоронного напрямку;
- анотації й пояснення і покращити технічні характеристики роботи цього модуля.

Усі продукти. Представники підприємств зазначили брак інформаційних кампаній щодо всіх перелічених цифрових продуктів. Навіть респонденти, які намагалися стежити за новинами щодо митниці, говорять, що не знали про запуск зазначених платформ. Вони знаходили їх самі, а не через інформаційні розсилки, презентації чи проведення заходів для бізнесу, де б їм могли повідомити про такі продукти.

[7] Кабінет Міністрів України. Постанова від 21 жовтня 2020 р. № 971 «Про затвердження Порядку взаємодії між декларантами, їхніми представниками, іншими зацікавленими особами та митними органами, іншими державними органами, установами та організаціями, уповноваженими на здійснення дозвільних або контрольних функцій щодо переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України, із використанням механізму "єдиного вікна" та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України» https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/971-2020-%D0%BF#Text

3.3.6 Рекомендації для вдосконалення цифрових продуктів

1. Регулярно оновлювати дані на веб-порталі «Єдине вікно для міжнародної торгівлі».
2. Додати інформацію на портал, зокрема статистику за обсягами товарів та інформацію про рішення органів влади, що видають дозвільну документацію.
3. Розширити функціонал особистого кабінету веб-порталу «Єдине вікно для міжнародної торгівлі», додавши можливості для електронного документообігу між підприємствами, брокерами та митними і контролюючими органами.
4. Покращити зручність користування особистим кабінетом веб-порталу «Єдине вікно для міжнародної торгівлі», зокрема, надавши можливість запам’ятовування інформації користувача для майбутнього введення в декларації, збільшивши кількість форм для друку та передбачивши експорт витягу у форматі MS Excel.
5. Доповнити функціонал особистого кабінету веб-порталу «Єдине вікно для міжнародної торгівлі» відповідно до постанови Кабінету Міністрів України № 971 від 21 жовтня 2020 року.
6. Вирішити технічні проблеми з використанням електронних ключів в особистому кабінеті на порталі «Єдине вікно для міжнародної торгівлі» та з перебоями в роботі кабінету.
7. Покращити інтерфейс аналітичного модуля Business Intelligence, зробити його легшим та більш дружнім для користувача.
8. Додати найдетальнішу публічно доступну статистику щодо митної вартості товарів та затримок товарів.
9. Забезпечити безперебійну роботу Єдиної автоматизованої інформаційної системи Державної митної служби України.
10. Держмитслужбі активізувати роботу, спрямовану на інформування бізнесу щодо запуску нових та особливостей функціонування діючих продуктів.

4. Оцінка прикордонної інфраструктури та сервісу митниці

Належний рівень прикордонної інфраструктури та сервісу митниці на кордоні відіграє важливу роль у забезпеченні міжнародної торгівлі. Технічне оснащення, санітарні умови, якість доріг, доступність та якість фінансових послуг у пунктах пропуску в комплексі створюють умови для здійснення зовнішньоекономічної діяльності та забезпечують комфортний перетин кордону громадянами та вантажем. Створення належної інфраструктури та розбудова пунктів пропуску на державному кордоні мають бути одним із пріоритетів держави. Це безпосередньо впливає не тільки на умови здійснення зовнішньої торгівлі суб'єктами ЗЕД, а й на якість організації митницею своїх повноважень.

З огляду на важливість цього напрямку, у ході Громадського моніторингу привернуто особливу увагу до оцінки прикордонної інфраструктури та сервісів митниці. Варто розуміти, що це комплекс питань, які не належать виключно до повноважень Держмитслужби, а знаходяться на перетині відповідальності центральних та місцевих органів влади та правоохоронних органів.

4.1 Результати аналізу стану інфраструктури та сервісів досліджуваних митниць

У ході моніторингу було оцінено сервіси та інфраструктуру досліджуваних митниць, а саме: Волинської, Поліської, Одеської, Київської, Галицької, Вінницької та Північної митниць Держмитслужби. Оцінка кожної із зазначених вище митниць здійснювалася за такими критеріями:

- стан інфраструктури митних постів;
- якість доріг, зручність під'їздів;
- технічне оснащення митних постів;
- наявність ТО, сканери, ваги;
- робота платіжних терміналів;
- санітарні умови на митних постах;
- якість обслуговування на митних постах;
- якість мобільного та інтернет-зв'язку.

Слід зауважити, що при здійсненні дослідження стану інфраструктури згаданих митниць аналізувалися окремо митні пости та пункти переходу. Також було окремо проаналізовано митні переходи в залежності від географії: європейський напрямок, білоруський напрямок чи морський напрямок.

Результати дослідження свідчать про те, що наразі Держмитслужба спрямовує більшість ресурсів на розвиток ПП на кордоні з ЄС, що пов'язано з пріоритетами в розвитку торговельних відносин із ЄС.

4.1.1 Стан інфраструктури митних постів

Більшість опитаних представників суб'єктів ЗЕД зазначили незначне покращення стану інфраструктури досліджуваних митниць протягом останніх двох років, проте в загальному вона ще далека від ідеальної. До основних недоліків віднесли постійні черги на кордонах (особливо на європейському напрямку), відсутність сервісної інфраструктури для далекобійників на пунктах пропуску, а також загальний стан митних постів.

Опитані брокери виділяють якість інфраструктури Київської та Галицької митниць, а гірше оцінюють більшість інших регіональних митниць. Щодо західного напрямку, то тут високі оцінки отримали інфраструктура ПП «Рава-Руська» та «Краковець», нижчі – МАПП «Ягодин». Також менш оптимістична ситуація в Одеській області.

Нестача систем сканування, ваг та іншого необхідного обладнання в пунктах пропуску позначається на швидкості обслуговування та сприяє виникненню черг.

ПП на кордоні з Республікою Білорусь (надалі - РБ) значно відстають в інфраструктурі як у порівнянні з ПП на кордоні з ЄС, так і з білоруськими. Це стосується ПП у сфері діяльності всіх досліджуваних митниць.

Респонденти, які обслуговуються на Північній митниці, вказали одним з основних недоліків відсутність митного терміналу в Чернігові. Раніше термінал було перенесено до смт. Козельця, що значно збільшило фінансові й часові витрати підприємців. Відкриття митного терміналу в с. Рівнопіллі, неподалік Чернігова, покращило ситуацію, але все ще потребує витрат додаткових зусиль та часу.

4.1.2 Якість доріг

Під час моніторингу отримані суперечливі оцінки щодо якості доріг в Україні. Половина опитаних суб'єктів ЗЕД й експертів вважають, що дороги наразі в нормальному, подекуди навіть хорошому стані. Зазначають, що багато роботи було здійснено у 2020 році. Решта респондентів із зазначених категорій висловились більш категорично. На їхню думку, якість доріг та особливо під'їздів до ПП є незадовільною, а в деяких місцях жахливою та потребує оновлення.

Знову ж таки, існують значні розбіжності щодо якості доріг у західному (європейському) та іншому напрямках: найвищі оцінки якості доріг отримали від користувачів МАПП «Рава-Руська» та «Краковець» Галицької митниці, МАПП «Ягодин» Волинської митниці. Набагато гірша ситуація з білоруським напрямком як у Волинській (ПП «Домановo»), Рівненській, так і в Київській (ПП Вільча) та Чернігівській областях («Сеньківка-Нові Юрковичі», «Гремяч-Погар», термінал в смт. Козельці - сфера діяльності Північної митниці). У сфері діяльності Одеської митниці респонденти нарікають на якість під'їздів до МАПП «Старокозаче» та порту Іллічівськ.

4.1.3 Технічне оснащення митних постів та пунктів пропуску

Суб'єкти ЗЕД добре оцінили технічне оснащення (ТО) постів Львівської, Волинської та Київської митниць, проте зазначили, що в порівнянні з постами Київської митниці Львівські та Волинські є гіршими. Водночас вони суттєво поступаються за якістю оснащення європейським митним постам. Найвищу оцінку водіїв отримало обладнання МАПП «Рава-Руська» (Галицька м-ця Держмитслужби, задовільні – МАПП «Краковець», «Ягодин».

Знову ж таки існує значна різниця в забезпеченні ТО ПП на європейському та білоруському напрямках, на кордоні з РБ ПП оснащені значно слабше. Наприклад, на МАПП «Ягодин» є і ваги, і встановлений стаціонарний сканер, на ПП «Домановo» (на кордоні з РБ) таке ТО відсутнє. Стаціонарні сканери є лише на великих МАПП (наприклад, у МАПП «Краковець»), проте у МАПП «Шегині», наприклад, сканера немає.

Опитані суб'єкти зазначили, що здебільшого сканери, вагові комплекси та металошукачі є в наявності на МАПП, проте потребують оновлення.

Ряд суб'єктів зазначають, що вагові комплекси є, але вони не повірені і тому не працюють. Немає великих стаціонарних сканерів, а сканери для ручної поклажі несправні, металошукачі застарілі (Північна митниця).

Працівники митниці не задоволені технічним оснащенням, оскільки, на їхню думку, техніка дуже застаріла і фактично працює на межі своїх можливостей, також є проблема із забезпеченням витратними матеріалами.

Як суб'єкти ЗЕД, так і працівники митниці вказують на відсутність розвантажувальної та навантажувальної техніки (Волинська, Поліська, Північна митниці).

4.1.4 Робота платіжних терміналів

Здебільшого опитані представляють юридичних осіб, які особисто не відвідують термінали, тому чимало з них вагалися з відповіддю на це питання. Респонденти, які обізнані з цим сервісом, зазначили обмежений доступ до платіжних терміналів на багатьох МАПП. Респонденти, які обслуговуються на Вінницькій митниці, звернули увагу на відсутність альтернативи платіжним терміналам марки “IBOX”.

Більш складна ситуація з терміналами на ділянці кордону з Республікою Білорусь. Наприклад, у сфері діяльності Поліської митниці термінал є тільки в ПП «Городище», а в ПП «Удрицьк», «Аеропорт», «Прикладники» їх немає, аналогічно в ПП «Дольськ» Волинської митниці. Відсутній доступ до такого банківського сервісу й у водіїв, які користуються послугами МАПП Одеської митниці. Тут пропонують лише готівкові платежі.

4.1.5 Санітарні умови на митних постах

Опитані суб’єкти ЗЕД, експерти та митні брокери зазначили задовільні санітарні умови на внутрішніх митницях та терміналах, у портах Одеської області, проте звернули увагу на те, що в автомобільних пунктах пропуску ситуація набагато гірша, подекуди санітарні умови просто відсутні.

Наявні суттєві розбіжності в санітарних умовах МАПП, включених до моніторингу. Більш-менш прийнятними є умови на МАПП «Рава-Руська» (Галицька митниця), МАПП «Ягодин» (Волинська митниця). Щодо решти ПП, то, на думку водіїв, санітарні умови переважно незадовільні, зокрема на МАПП «Старокозаче», де туалети відсутні (Одеська митниця), «Краковець» (Галицька, за останні півтора року умови значно погіршились).

У пунктах пропуску, які були розміщені за тимчасовою схемою і побудовані ще на початку 90-х (в основному на кордоні з РБ), передбачено тільки службові туалети для працівників митниці та прикордонників (напр., Нові Яриловичі, Північна митниця) або ж вони є, але знаходяться на вулиці (ПП Сеньківка, Гремяче – Північна митниця), окремі ПП Поліської та Волинської митниць.

Респонденти, обговорюючи побутові та санітарні умови, особливу увагу звертали на відсутність обладнаних місць очікування водіїв, місць відпочинку брокерів, відповідних санітарних зон на МАПП. Зазначають, що в зимовий період відсутня гаряча вода.

4.1.6 Якість обслуговування на митних постах:

Більшість опитаних учасників ЗЕД зазначають, що порівняно з минулими роками робота митниці дещо поліпшилась. Покращилась якість спілкування з митниками, зникло «хамство», помітна оперативна реакція на отримані скарги. Опитані респонденти вважають, що переважна більшість працівників митниці – це адекватні висококваліфіковані фахівці, які готові дати консультації в межах своїх повноважень. Зокрема, позитивні оцінки отримали МАПП «Краковець», «Ягодин», «Рава-Руська», «Кучурган».

Серед недоліків називають те, що не завжди суб’єкти можуть отримати вичерпну інформацію з питань щодо нових товарів, а також небажання пояснювати ті чи інші рішення, переадресацію клієнтів на центральні офіси митниць.

Опитані суб’єкти ЗЕД також висловлювали зауваження щодо відсутності цілодобової роботи на деяких терміналах та брак інспекторського складу. Ці проблеми напряму впливають на швидкість митного оформлення та призводять до втрат часу бізнесу.

4.1.7 Якість мобільного та інтернет-зв’язку :

Респонденти зауважили, що проблем із мобільним зв’язком на внутрішніх постах та в портах немає. Проте іноді бувають проблеми зі зв’язком на сухопутних кордонах: на деяких постах зв'язок може перемикатися на закордонного оператора

На кордоні з Республікою Білорусь є ПП, на яких мобільний інтернет або не підтримується, або дуже слабкий. Така ж ситуація на ПП «Ізов», «Пулемець» (Волинська митниця), «Дольськ», «Городище», на залізничному переході «Удрицьк» (Поліська митниця). Водії також надали критичні оцінки цьому сервісу на МАПП Одеської області.

Резюмуючи опитування щодо інфраструктури й сервісів регіональних митниць, зазначимо, що суттєві нарікання представників бізнесу, передусім клієнтів МАПП, мають під собою вагомі підстави. Незадовільною є інфраструктура більшості регіональних митниць (виняток становить Київська митниця, та окремі ПП на Західному кордоні, наприклад, МАПП «Рава-Руська»).

Типовими проблемами більшості регіональних митниць, зокрема Одеської, Галицької, Волинської, Поліської, є брак необхідного обладнання або морально застаріле технічне забезпечення, у т. ч. відсутність вантажних державних комплексів і можливостей для сканування, поганий інтернет-зв'язок, неналежні санітарні умови або їх відсутність на під'їзних шляхах, брак платіжних терміналів. Усе це уповільнює процес митного оформлення, створює черги на кордонах, призводить до фінансових втрат.

4.2 Висновки

Результати проведеного моніторингу роботи митниць вказують, що сьогодні існуючі пункти пропуску на кордоні, зокрема і з країнами ЄС, не в змозі забезпечити сучасний, швидкий рівень обслуговування громадян та вантажів, які перетинають кордон. Ця ситуація є викликом не тільки для причетних служб, у т. ч. Держмитслужби та основних зацікавлених сторін, а й держави в цілому, бо безпосередньо впливає на національну безпеку України

Серед причин недостатнього рівня облаштування прикордонної інфраструктури: недофінансування цього напрямку, відсутність координації між різними відомствами, неефективне використання міжнародної технічної допомоги, відсутність пріоритетів у розвитку об'єктів прикордонної інфраструктури. Одним із факторів, який став причиною такого стану, є відсутність чіткої окресленої державної політики щодо розвитку системи пунктів пропуску через державний кордон. Наслідком цього є відсутність системності в розбудові прикордонних інфраструктурних об'єктів, зокрема пунктів пропуску.

Це потребує системного вирішення й розробки відповідного бачення держави — Стратегії розвитку прикордонної інфраструктури, яка б мала встановити першочергові кроки в цьому напрямку, визначила б пріоритетні для держави напрямки розвитку й розбудови з урахуванням сучасних викликів. Це дозволило б державі сконцентруватися та більш ефективно використовувати свої зусилля. Іншим важливим напрямком може стати реалізація проєктів приватно-державного партнерства в цій сфері.

5. Вплив правоохоронних органів на роботу митниці

Одним із факторів, що негативно впливає на роботу підприємств ЗЕД, є вплив правоохоронних органів на митні процедури та їхнє втручання в діяльність Держмитслужби. З метою більш якісної оцінки цього фактору одним із предметів Громадського моніторингу стала оцінка впливу правоохоронних органів на роботу митниці. Адже правоохоронні органи можуть негативно впливати на такі показники як час та вартість здійснення митних процедур.

Представники підприємств-учасників ЗЕД, митні брокери, а також представники митних та контролюючих органів, з якими були проведені інтерв'ю в рамках цього Громадського моніторингу, оцінили, чи впливають на роботу митниці правоохоронні органи. Зокрема, оцінка стосувалася таких органів як Служба безпеки України (СБУ), Міністерство внутрішніх справ України (МВС), Генеральна прокуратура України, Державне бюро розслідувань (ДБР) та Національне антикорупційне бюро України (НАБУ).

Респонденти найчастіше називали СБУ серед правоохоронних органів, які, на їхню думку, мають вплив на роботу митниці (69,2%). Менше половини респондентів вважають, що на роботу митниці впливають МВС та ДБР (41,9% та 41% відповідно). Найменше опитаних – одна третина – вважають, що на роботу митниці впливають Генеральна прокуратура України та НАБУ. Щодо останнього респонденти найчастіше не змогли дати відповіді: більше ніж половині з них було важко сказати, чи впливає НАБУ на роботу митних органів.

Рис. 10. Оцінка впливу правоохоронних органів на роботу митниці, % респондентів

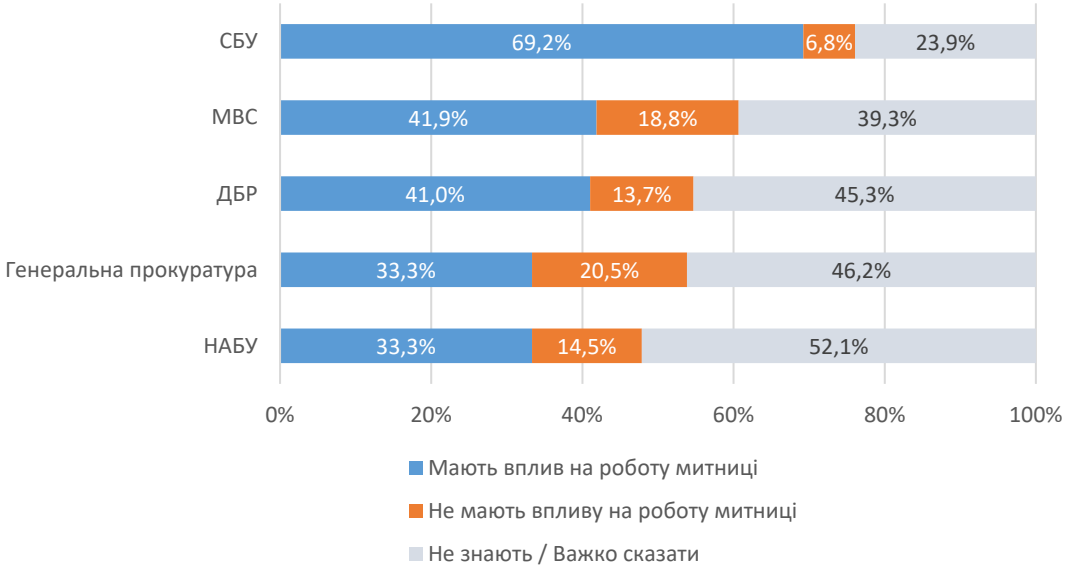

Окремі респонденти назвали інші правоохоронні органи, які, на їхню думку, впливають на роботу митниці, зокрема Державна прикордонна служба та податкова міліція. Так, на думку деяких учасників опитування, Державна прикордонна служба виконує не притаманну їй функцію контролю за товарами та транспортними засобами. Це, з їхньої точки зору, створює додаткові затримки та корупційні ризики на митниці. Щодо податкової міліції респонденти повідомляли про випадки, коли митні інспектори вилучали підакцизний товар, провезений із порушенням правил перетину кордону, а податкова міліція проводила обшук на митниці й вилучала незаконний вантаж, представляючи це як припинення незаконної схеми за участю митних органів.

Коментуючи вплив СБУ на роботу митних органів, респонденти зазначали як позитивні, так і негативні аспекти. На думку респондентів, можливість СБУ перебувати в пунктах пропуску та проводити додаткові перевірки робить митний контроль ретельнішим, а її контролююча функція має позитивний вплив на якість роботи працівників Держмитслужби. Але респонденти також вказують на те, що цей орган втручається в невластиву йому сферу, створюючи таким чином перепони для офіційного бізнесу, серед

яких збільшення часу проходження митних процедур, догляди вантажів та «ручний» контроль за перевезеннями.

Подібні зауваження були висловлені й про інші правоохоронні органи. На думку деяких респондентів, ці органи намагаються брати участь у процесі митного контролю та оформлення й зараховувати собі заслуги у виявленні порушень. Учасники опитування говорять, що на митниці скупчуються різні зацікавлені правоохоронні органи, які заважають працювати та створюють проблеми. Митницю було названо «годівничкою» для правоохоронних органів».

Водночас, деякі респонденти повідомили, що коли зверталися одночасно і до митниці, і до СБУ зі скаргами щодо сірого імпорту товарів, то їхні звернення розглядалися досить швидко. На їхню думку, це могло бути результатом того, що обидва органи знали, що цим питанням займається й інша служба.

Для вирішення проблемних питань, пов’язаних із впливом правоохоронних органів на роботу митниці, респонденти пропонували такі варіанти дій:

- визначити, що митний контроль має здійснюватися виключно митними органами;
- заборонити правоохоронним органам проводити будь-які слідчі дії під час здійснення митних процедур, крім випадків, коли вони стосуються перевезення зброї, наркотиків або інших небезпечних товарів;
- створити Сектор безпеки в Держмитслужбі й зробити його відповідальним за переміщенням товарів і транспортних засобів.

6. Корупція на митниці

Упродовж тривалого часу корупція, зокрема й на митниці, залишається однією з найбільших проблем сучасної України. Однією з причин реформування митних органів стала саме боротьба з корупцією. Сьогодні, комплекс антикорупційних заходів на митниці передбачає три напрямки змін:

- зміни функціоналу, тобто впровадження технологій та процедур, у т. ч. ІТ-рішень, які мають мінімізувати можливість корупційних діянь;
- зміни в людських ресурсах, які, з одного боку, спрямовані на підвищення престижності професії: навчання, підвищення кваліфікації, належна заробітна плата митників, але й, з іншого боку, впровадження моніторингу ведення способу життя, тести на доброчесність тощо;
- забезпечення невідворотності покарання та відповідальності працівників митниці.

Наразі розроблено проєкт Антикорупційної програми Держмитслужби на 2021 - 2022 роки.

У рамках Громадського моніторингу представники зацікавлених сторін дали відповіді на запитання щодо корупції на митниці. Вони оцінили її рівень за кількісною шкалою, а також висловили свої думки про те, чи корупція є радше проблемою або способом вирішення проблем для бізнесу, та про те, чи можна вважати неформальні зв'язки між підприємцями та представниками органів влади корупцією. Крім цього, вони надали рекомендації для боротьби з її проявами на митниці.

6.1. Оцінка рівня корупції на митниці

Усім учасникам опитування було запропоновано оцінити рівень корупції на митниці за шкалою від 1 до 5 балів, де 1 бал означав високий рівень корупції, а 5 – низький рівень або відсутність корупції. У середньому всі учасники опитування оцінили рівень корупції на 3,7 бала, тобто поставили середню оцінку.

Представники різних груп зацікавлених сторін дещо відрізняються оцінками рівня корупції. Митні брокери, представники митних органів[8] оцінили рівень корупції на митниці в середньому на 3,9 бала, а представники підприємств-учасників ЗЕД – на 3,8 бала. Це вищі оцінки ніж у представників контролюючих органів, які оцінили рівень корупції на митниці на 3,3 бала.

Рис. 11. Середня оцінка рівня корупції представниками різних зацікавлених сторін за шкалою від 1 до 5 балів, де 1 бал означає високий рівень корупції, а 5 – низький рівень або відсутність корупції

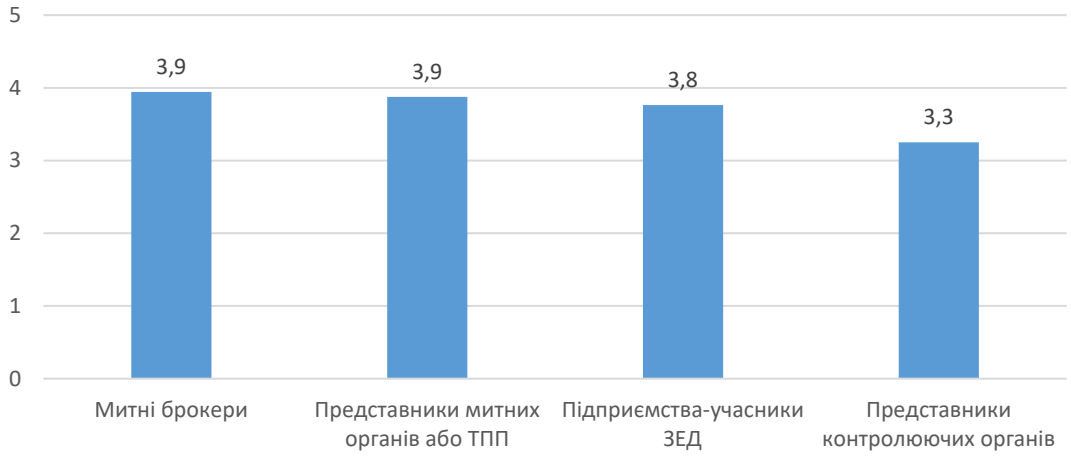

[8] Зазначимо, що кількість представників митних органів та ТПП, охоплених Громадським моніторингом, недостатня для здійснення статистично значущих порівнянь. Тому середня оцінка корупції, розрахована для цієї категорії респондентів, має ілюстративне значення й відображає лише відповіді конкретних респондентів, що належать до цієї категорії.

Серед проявів корупції на митниці респонденти називають присвоєння кодів УКТ ЗЕД із вищою ставкою мита, необґрунтовані підняття митної вартості товарів, необґрунтовану частоту оглядів подібного товару за ідентичними контрактами, а також сплату хабарів за призначення на посади в Держмитслужбі, за швидше проходження черги на кордоні, за пришвидшення митного оформлення та для уникнення штучних проблем.

Респонденти вказують на різні причини корупції на митниці. Так, на думку деяких із них, ініціаторами порушень законодавства виступає бізнес, а митні службовці йдуть йому назустріч. Згідно з іншими респондентами затягування митного оформлення спонукає до корупції. Вони повідомляють, що чинне законодавство надає митному інспектору легальні можливості затримувати митне оформлення, що обертається для бізнесу додатковими витратами: простій транспорту, псування вантажу тощо. Це призводить до ситуації, коли бізнесу легше заплатити хабар, щоб уникнути простою. За словами респондентів, немає можливості притягнути митних інспекторів до відповідальності за затягування митного оформлення. Однією з причин вказали низьку заробітну плату на митниці.

Деякі респонденти повідомляли, що не стикалися особисто з корупцією на митниці, а їхній досвід свідчить, що митниця працює ефективно. Також були висловлені думки, що коли бізнес працює прозоро і хоче здійснювати митне оформлення офіційно, то він не буде стикатися з проявами корупції.

Також окремі респонденти зазначали, що корупція — це системне явище і стосується різних органів влади, а не тільки митних. Проблема корупції потребує вирішення в загальнодержавному масштабі, на їхню думку.

Деякі учасники опитування помітили зниження рівня корупції на митниці — свідченням цього, за їхніми словами, є зменшення кількості зареєстрованих скарг на корупцію. Також деякі респонденти стверджували, що випадки корупції викорінюються і керівництвом митниці, і правоохоронними органами.

Зменшенню рівня корупції, на думку респондентів, сприяє впровадження електронного документообігу на митниці, при якому в системі електронного декларування митні документи оформлюють без особистих контактів підприємців із митними інспекторами. Також учасники опитування назвали таку причину зниження рівня корупції як одноосібне митне оформлення, коли один і той же інспектор починає і завершує митне оформлення, лише за потреби залучаючи свого керівника або спеціалізовані підрозділи.

Водночас, інші респонденти висловили припущення, що рівень корупції на митниці не змінився протягом останніх років і що вона залишається такою, як і була.

6.2. Корупція – це проблема для бізнесу чи спосіб вирішення проблем

Говорячи про корупцію на митниці, варто розглянути її з позиції бізнесу, який здійснює ЗЕД. Українські імпортери та експортери називають корупцію серед проблем на митниці та серед перешкод для своєї експортної та імпортної діяльності[9]. Водночас, деколи можна почути твердження, що для бізнесу корупція є радше способом вирішення проблем. Представники зацікавлених сторін, які взяли участь в опитуванні, висловили своє бачення того, чим є корупція для бізнесу – проблемою чи варіантом вирішення проблем.

Думки респондентів щодо цього розходяться. Частина з них називає корупцію виключно негативним явищем та проблемою для бізнесу. Вона, на їхню думку, виникає через відсутність прозорих та однозначних правил на митниці та через наявність штучних перешкод. Умисні затримки вантажів, коли співробітники митних органів не підходять до нього, не реагують на звернення з боку компанії-перевізника, а встановлені правила не регламентують тривалість митного оформлення, були наведені

[9] Див. аналітичний звіт Інституту економічних досліджень та політичних консультацій «Спрощення процедур торгівлі в Україні: оцінки та очікування бізнесу 2020», Київ, 2020 р. http://www.ier.com.ua/ua/publications/reports?pid=6509

респондентами як приклад того, як з боку митниці створюється проблема для підприємств-учасників ЗЕД, яка підштовхує ці підприємства до хабарництва.

Респонденти, що вважають корупцію проблемою для бізнесу, підкреслюють, що на митниці не повинно бути місця корупції, адже це – державний орган, який надає послуги для бізнесу та фінансується коштами платників податків, у тому числі суб'єктів ЗЕД.

Інші ж респонденти схиляються до думки, що в деяких випадках корупція може виконувати роль вирішення проблем. Це, з точки зору респондентів, стосується недобросовісного бізнесу, який за допомогою корупційних дій прагне отримати вигоду – наприклад, сплачує хабар для імпорту неякісних або несертифікованих товарів або занижує вартість товарів. Також було висловлено припущення, що бізнес вдається до корупції для економії часу при ввезенні товарів великими обсягами. Окрім цього, окремі респонденти вважають, що бізнес завжди шукає можливості зекономити і якщо для досягнення цієї цілі спрацьовують корупційні способи, то причини цього слід шукати в недоліках загальної системи митного оформлення.

Підбити підсумок відповідей на це запитання можна відповіддю одного учасника опитування, яка полягає в тому, що корупція – це проблема для «білого», офіційного, бізнесу та спосіб вирішення проблем для «чорного» бізнесу, тобто такого, що здійснює митні операції без сплати податків та зборів.

6.3. Неформальні зв'язки з органами влади – чи це корупція

Респонденти також висловлюють протилежні погляди на те, чи можна вважати корупцією неформальні стосунки бізнесу з органами влади. Ті, хто вважає це корупцією, пояснюють це тим, що без таких стосунків неможливо вирішити питання, що стоять перед бізнесом. Такі респонденти вважають, що наявність неформальних стосунків може мати вплив на роботу бізнесу, наприклад, пришвидшувати митне оформлення.

Також окремі респонденти висловили думку, що в бізнесу, що здійснює ЗЕД, не повинна виникати потреба в неформальних контактах із представниками органів влади, оскільки митне декларування здійснюється виключно в електронному форматі та на підставі поданих документів, і особисті зв'язки, на їхню думку, не впливають на цю процедуру.

Разом із тим, частина респондентів не вважає неформальні стосунки бізнесу з посадовцями проявом корупції. Деякі з цих респондентів вважають такі стосунки традицією, яка не гарантує вирішення проблем. Інші бачать у неформальних стосунках із митними інспекторами спосіб отримання кваліфікованих послуг із митного оформлення: мовляв, представники бізнесу намагаються потрапити до професійних інспекторів, які правильно проведуть митне оформлення. Це передбачає певні особисті контакти з цими інспекторами.

Крім того, окремі респонденти зауважили, що зі зростанням кваліфікації персоналу підприємств зменшується необхідність налагодження неформальних стосунків із представниками контролюючих органів.

6.4. Рекомендації для подолання корупції на митниці

Респонденти запропонували різноманітні кроки для боротьби з корупцією на митниці, зокрема такі:

- максимальна автоматизація та прозорість процесів оформлення документів;
- впровадження електронного документообігу (онлайн обмін інформацією) та впровадження NCTS;
- мінімізація контактів із митними інспекторами, прийняття рішень щодо оформлення вантажів за допомогою автоматизованої системи аналізу ризиків;
- обмін інформацією про товари на міждержавному рівні, створення системи відстеження товарів;

- відкриття інформації про митну вартість товарів, встановлення чітких правил визначення митної вартості;
- чітке формулювання норм законодавства для уникнення двозначності в його трактуванні, пояснення окремих положень у нормативних документах, дерегуляція;
- чітка регламентація порядку дій, їх термінів і відповідальності всіх суб'єктів, які беруть участь у митному оформленні товарів;
- забезпечення працівників митниці достатньою зарплатою, соціальним пакетом та пенсією;
- забезпечення всіх пунктів пропуску засобами автоматичного контролю та обліку товарів;
- посилення персональної відповідальності працівників митниці за хабарі та участь у корупційних схемах;
- усунення факторів, що уможливлюють тиск на митних інспекторів;
- використання постаудиту;
- зменшення впливу правоохоронних органів на роботу митниці;
- позбавлення митниці фіскальної функції.

7. Реформи на митниці

7.1. Чи в правильному напрямку рухаються реформи

Третина учасників дослідження (32,8 %) вважає, що реформа митниці рухається скоріше в правильному напрямку, а 10,3 % упевнені, що в правильному. Натомість, 14,7 % респондентів оцінюють спрямування митної реформи неправильним, а 19,8 % – частково з ними погоджуються. Також варто зазначити, що доволі високий відсоток опитаних (18,1 %) не визначилися щодо цього, і зовсім незначний показник (4,3%) – це ті, хто взагалі не знає про реформу.

Рис. 12. Оцінка напряму реформи митниці, % респондентів

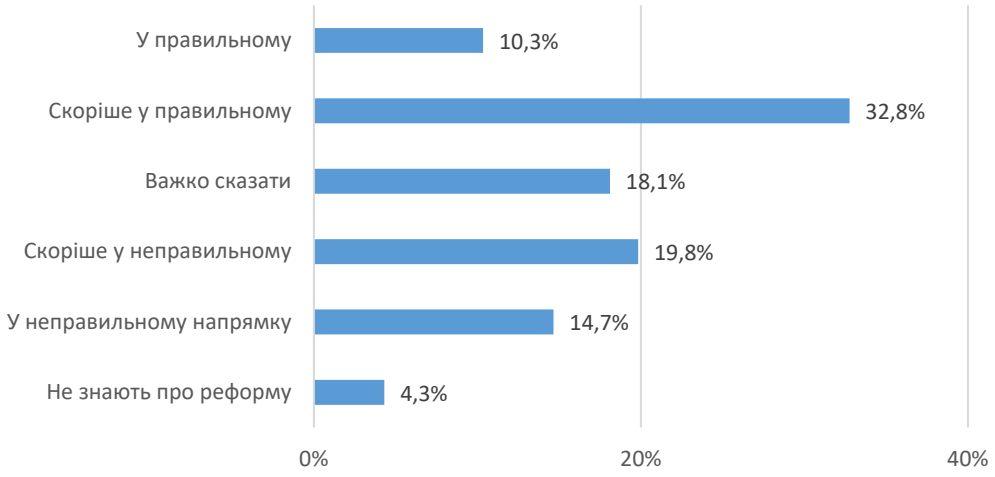

Представники різних зацікавлених сторін відрізняються оцінками напрямку реформ на митниці. Найкращі оцінки надають представники митних органів та ТПП, де 60% вважає цей напрямок правильним або скоріше правильним, що на 50 відсоткових пунктів переважає частку респондентів з цієї групи, які назвали напрямок реформ неправильним або швидше неправильним.

Рис. 13. Оцінка напряму реформи митниці за групами зацікавлених осіб, % респондентів[10]

[10] Зауважимо, що кількість респондентів, які представляють контролюючі органи, експертів та митні органи або ТПП, не достатня для статистичних порівнянь. Тому розподіли за відповідями на це запитання та значення

Митні брокери, навпаки, вирізняються негативними оцінками реформ на митниці. Вони — єдина група зацікавлених сторін, де частка респондентів, що оцінює загальний напрямок реформ на митниці негативно (47,6%), перевищує частку тих, хто оцінює його позитивно (19%). У результаті, балансовий показник, що відображає різницю між частками позитивних та негативних оцінок напрямку реформ, для них склав -28,6.

Серед представників підприємств-учасників ЗЕД та серед респондентів, які ввійшли до групи представників контролюючих органів та експертів, частки позитивних оцінок напрямку реформ перевищують частки негативних, але не з таким великим відривом, як для респондентів, що представляють митні органи та ТПП. Значення балансових показників різниці між позитивними та негативними оцінками реформ на митниці складають для них 13,7 та 8,3 відсоткових пункта відповідно.

7.2. Головні проблеми та позитивні зміни, на думку різних груп респондентів

На думку опитаних, найважливішою **проблемою** на митниці залишається процедура формування митної вартості, класифікації товарів і повернення авансових та надміру сплачених митних платежів.

Серед загальних проблем у ході глибинних інтерв'ю було наведено більш точкові, але не менш важливі проблемні питання:

- імпорт обладнання для виробництва, поставку якого митниця часто трактує як завезення з метою подальшого збуту з відповідними наслідками;
- імпорт сировини, яку замовники безкоштовно надають виробникам для виготовлення, тестування або налаштування встановленого обладнання.

Щодо класифікації товарів, то митники часто пропонують код із більш високою ставкою мита, не враховуючи дані, вказані відправником.

Серед інших проблем учасники дослідження вказали такі:

- тривалий процес реформування митниці, відсутність чіткої стратегії та послідовності в її імплементації;
- черги й затримки при перетині кордону, недостатня двостороння співпраця на міждержавному рівні, особливо в українсько-польських відносинах;
- незадовільний стан інфраструктури митних постів і пунктів пропуску на ділянках кордну з Білоруссю і Російською Федерацією, розбудованих за тимчасовою схемою;
- застаріле технічне обладнання (а подекуди його відсутність) і низький рівень забезпечення працівників митниці (заробітна плата, соціальний захист, формений одяг тощо);
- проблеми, пов'язані з контрабандою і корупційними ризиками;
- процедурні питання (формальність, затягування процедур оформлення й видачі митних дозволів);
- неврегульованість нормативно-правової бази, повільне й непослідовне запровадження європейських норм і процедур;
- недостатній рівень комунікації між митницею, з одного боку, і брокерами та суб'єктами господарювання – з іншого;
- низький професійний рівень окремих співробітників Держмитслужби і брак кадрів у цілому.

балансового показника наводяться лише для ілюстрації та відображають лише відповіді конкретних респондентів, що належать до цих двох груп.

На регіональному рівні була вказана проблема, пов’язана з переводом митного терміналу з м. Чернігова до смт. Козельця. При цьому, відкриття нового терміналу неподалік від міста у с. Рівнопіллі дещо покращило ситуацію, проте не вирішило її в повному обсязі.

Щодо **позитивних** аспектів, то респонденти переважно вказали на зміни, які позитивно вплинули на швидкість проходження митниці, а саме:

- збільшення електронних сервісів (електронне декларування (декларації типу АА, ЕА)), онлайн відкриття кордону для суден, удосконалення єдиного державного інформаційного веб-порталу „Єдине вікно для міжнародної торгівлі” тощо;
- запровадження інституту АЕО й підготовка до повноцінного роботи NCTS;
- зменшення рівня системної корупції порівняно з попередніми періодами;
- відкриття додаткових пунктів розмитнення вантажів;
- спрощення санітарних норм у роботі з європалетами;
- лібералізація вимог щодо повернення валютної виручки в Україну;
- відновлення Державної митної служби.

7.3. Результати реформи митниці: оцінки та очікування

На думку опитаних, однією з проблем реформування митниці є тривалість реформи в часі й остаточна невизначеність щодо її результатів. Яку саме митницю буде побудовано після її реформування? Через це відповіді респондентів охоплюють широке коло очікувань від реформування. Проте найбільше сподівань учасники дослідження покладають на якісне завершення вже впроваджених сервісів, які зменшать часові й фінансові витрати при здійсненні митних процедур, зокрема й на кордоні. У цілому відчувається втома від реформ.

З наведених респондентам 13-ти результатів реформ митниці найменш очікуваними є збільшення доходів бюджету (21,7%), зменшення фіскальної функції митниці (28,7%) та посилення її безпекових функцій (37,4%). Зауважимо, що кожен десятий респондент (9,6%) одночасно очікує зменшення фіскальної ролі митниці та збільшення митних надходжень до державного бюджету.

Натомість, найбільше респонденти очікують зменшення часових витрат митних процедур (71,3%), автоматизацію процедур (61,7%) та зменшення черг на кордонах (60,2%). Звертає на себе увагу той факт, що боротьба з корупцією (49,6%) та контрабандою (42,6%) не є найбільш очікуваними для респондентів, а розмістилися в середині цього умовного списку результатів від реформи.

Таким чином, Топ 3 очікувань пов'язані з часовим виміром, який підприємці витрачають на здійснення митних процедур. Це цілком очікуваний результат, бо час — найдорожчий фактор для бізнесу, який є фактором конкурентоспроможності.

Рис. 14. Яких результатів Ви очікуєте від реформи митниці?, % респондентів

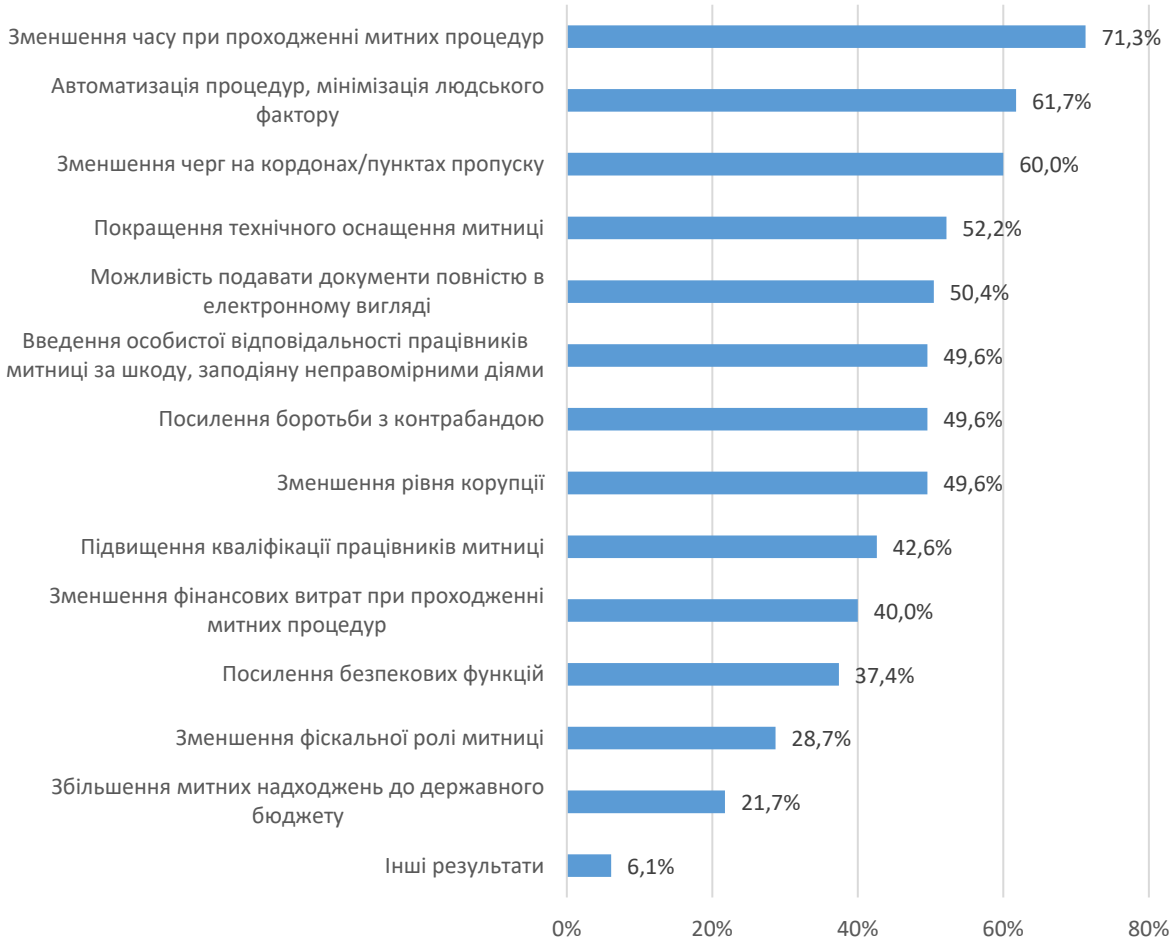

Учасниками дослідження також названо такі результати реформ, на які вони сподіваються:

- покращення технічного оснащення митниці;
- повний електронний документообіг;
- особиста відповідальність митників за свої дії;
- посилення боротьби з контрабандою;
- зменшення рівня корупції.

Очікування представників різних зацікавлених сторін від реформ на митниці відрізняються. Порівнявши очікувані результати цих реформ, названі представниками бізнесу, митними брокерами та представниками митних та контролюючих органів та ТПП, можна побачити, що останні рідше порівняно з представниками бізнесу та митними брокерами очікують зменшення часу митних процедур та черг, а також введення особистої відповідальності працівників митниці й посилення боротьби з контрабандою.

З іншого боку, вони частіше говорять про необхідність автоматизації процедур і на рівні з рештою опитаних очікують покращення технічного оснащення митниці, зменшення рівня корупції та підвищення кваліфікації працівників митниці. Це вказує на те, що респонденти з групи представників митних та контролюючих органів, які не залучені до бізнесу, пов'язаного із зовнішньоекономічною діяльністю, не вважають кроки, що спростять та пришвидшать митні процедури, настільки пріоритетними, як опитані підприємства та митні брокери.

Рис. 15. Очікувані результати реформ на митниці представниками різних зацікавлених сторін, % респондентів

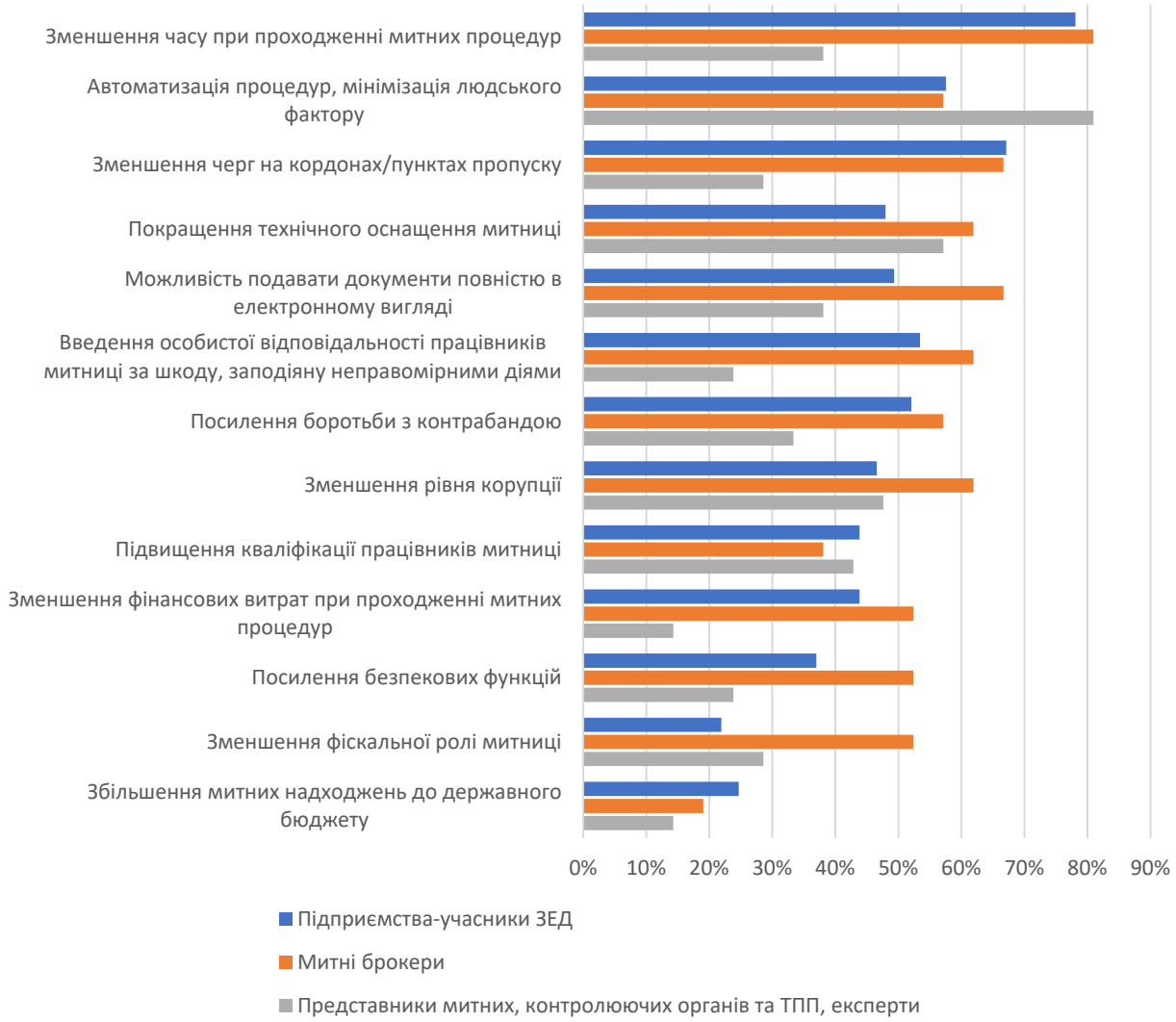

7.4. Заходи, що покращать роботу митниці: очікування респондентів

Незважаючи на значні досягнення в контексті пришвидшення митних процедур, які відбуваються протягом останніх років, важливу роль продовжує відігравати необхідність їх подальшої автоматизації та розбудова сучасних високотехнологічних пунктів пропуску й сервісних зон біля них, що дозволить вирішити питання черг, скоротить часові витрати і зменшить фінансове навантаження на підприємців.

За результатами проведеного моніторингу було сформовано такі очікування респондентів від реформування митниці:

- відкриття доступу до знеособленої бази митної вартості;
- завершення переходу на повний електронний документообіг;
- упорядкування контрольних функцій Держмитслужби і Держприкордонслужби;
- покращення координації між учасниками процесу митного оформлення (митниця, контролюючі органи, брокери, суб'єкти господарювання);
- реконструкція діючих і відкриття нових пунктів пропуску та міжнародних автомобільних пунктів пропуску із сучасним технічним та побутовим забезпеченням, зокрема впровадження електронної черги на прикордонних митних постах (як експеримент на МАПП «Ягодин»);

- скорочення процедури отримання статусу АЕО та зменшення критерію „біла” історія для підприємств до одного або кількох років;
- регулярне проведення навчальних заходів і семінарів для бізнесу й брокерів щодо тлумачення законодавчих актів і особливостей використання нових цифрових продуктів;
- обмеження контрольних функцій з боку СБУ та МВС за здійсненням зовнішньоекономічної діяльності підприємств.

8. Рекомендації

8.1. Щодо нововведень на митниці (NCTS та AEO)

Поступове впровадження в Україні NCTS та AEO є позитивним фактором. Але будь-які нововведення потребують активної роз'яснювальної роботи, особливо на місцевому рівні, де доступ до інформації у підприємців обмежений.

За підсумками проведеного моніторингу, доречні такі рекомендації в частині впровадження NCTS та AEO:

- активізувати роз'яснювальну роботу стосовно переваг і можливостей NCTS та AEO, а також практичних аспектів їх застосування з акцентом на підприємців у регіонах;
- провести додаткову роз'яснювальну роботу щодо критеріїв, вимог та самої процедури отримання статусу AEO для зацікавлених підприємств;
- опрацювати можливість пом'якшення окремих критеріїв для отримання статусу AEO підприємствами;
- прискорити розробку та ухвалення підзаконних нормативно-правових актів, необхідних для повноцінної імплементації інституту AEO та NCTS.

8.2. Щодо нових цифрових продуктів Держмитслужби

У цілому Держмитслужбі необхідно покращити роботу, спрямовану на інформування бізнесу щодо запуску нових та особливостей функціонування діючих IT-продуктів, а також покращити функціонал відповідних продуктів, оскільки він вимагає вдосконалення.

Щодо веб-порталу «Єдине вікно для міжнародної торгівлі»:

- регулярно оновлювати дані та додати статистику за обсягами товарів та інформацію про рішення органів влади, що видають дозвільну документацію;
- розширити функціонал, додавши можливості для електронного документообігу між підприємствами, брокерами, митними та контролюючими органами;
- надати можливість запам'ятовування інформації користувача для майбутнього введення в декларації, збільшивши кількість форм для друку та передбачивши експорт витягу у форматі MS Excel;
- доповнити функціонал відповідно до постанови Кабінету Міністрів України № 971 від 21 жовтня 2020 року;
- вирішити технічні проблеми, пов'язані з використанням електронних ключів в особистому кабінеті та перебоями в роботі кабінету.

Щодо аналітичного модуля Business Intelligence:

- покращити інтерфейс, зробивши його більш легким та дружнім для користувача;
- додати найдетальнішу публічно доступну статистику щодо митної вартості товарів та затримок товарів на кордоні;
- забезпечити безперебійну роботу Єдиної автоматизованої інформаційної системи Державної митної служби України.

8.3. Щодо розвитку інфраструктури пунктів пропуску

За підсумками проведеного Громадського моніторингу сформовано такі необхідні заходи, спрямовані на покращення ефективності інфраструктури пунктів пропуску:

- поступовий перехід (під час проєктування та/або реконструкції) до «розумних» пунктів пропуску, з використанням цифрових технологій, які мінімізують участь людей у відповідних процедурах, у т. ч. запровадження електронних сервісів для створення можливості планування роботи пунктів пропуску (наприклад, використання «електронної черги») тощо;
- інтеграція інформаційних систем митних органів з іншими інформаційними системами та/або реєстрами й впровадження цифрової обробки отриманої інформації;
- збільшення використання технічних систем митного контролю (у першу чергу, вагових комплексів та систем сканування для великовагового транспорту), інтегрованих до інформаційних систем митних органів;
- впровадження як експерименту на МАПП «Ягодин» «розумного пункту пропуску»;
- опрацювання доцільності перегляду діючої системи фінансування інфраструктури пунктів пропуску.

8.4. Щодо впливу правоохоронних органів на роботу митниці

У контексті мінімізації впливу правоохоронних органів на роботу митниці варто розглянути можливість:

- заборони втручання СБУ в діяльність митних органів;
- законодавчо заборонити присутність інших правоохоронних органів у зонах митного контролю;
- заборонити правоохоронним органам проводити будь-які слідчі дії в пунктах пропуску, крім випадків, коли вони стосуються перевезення зброї, наркотиків або інших небезпечних товарів.

8.5. Щодо подолання корупції на митниці

Рекомендації з подолання корупції на митниці можна розділити на декілька взаємопов'язаних блоків, що є комплексом заходів, які мають зменшити загальний рівень корупції на митниці.

I. Заходи з автоматизації процесів на митниці та зменшення людського фактору; впровадження відповідних технологій, обладнання та програмного забезпечення, включно із постмитним аудитом та впровадженням відстеження товарів.

II. Заходи з підвищення престижності професії митника, включно з грошовим забезпеченням, пенсією та соціальним пакетом.

III. Заходи попередження: постійна ротація працівників на різних митницях; оновлення штату митників; застосування моніторингу способу життя; застосування відповідних тестувань митників на доброчесність тощо.

IV. Відповідальність: забезпечення принципу невідворотності покарання; неможливість бути повторно призначеним на посаду після здійснення корупційних діянь.

V. Усунення можливості неоднозначного трактування норм права митниками (уніфікація митних ставок, здійснення аналізу відповідних процедур та усунення неоднозначного трактування норм законодавства).

ІНСТИТУТ
ЕКОНОМІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
ТА ПОЛІТИЧНИХ КОНСУЛЬТАЦІЙ

ГО «Інститут економічних досліджень та політичних консультацій»

вул. Рейтарська 8/5-а,
01054 Київ, Україна
тел. + 38 044 278-63-42
факс + 38 044 278-63-36
institute@ier.kiev.ua
www.ier.com.ua